ئۇيغۇر خەلىيەم رۇبائىلىرى

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئومەر خەييام
رۇبائىلىرى

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇر مەھمەت ئېركى

مەسئۇل مۇھەررىر: توختى باقى

مىللەتلەر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

鲁拜集/(伊朗)菽默·伽亚谟著;努尔穆罕默德·艾尔克译. —北京:民族出版社,1981.2(1997.2重印)
ISBN 7-105-02770-3

Ⅰ.鲁… Ⅱ.①菽… ②努… Ⅲ.诗歌—作品集—伊朗—古代 Ⅳ.I 373.23

中国版本图书馆 CIP 数据核字(97)第 01051 号

鲁 拜 集

（维吾尔文）

菽默·伽亚谟著

努尔穆罕默德·艾尔克译

责任编辑:托合提·巴海

责任校对:热西提·瓦依提

民族出版社出版发行

（北京市和平里北街 14 号邮编:100013，电话 010—4228007）

新华书店经销　燕文印刷厂印刷

开本:787×1092 毫米　1/32　印张:4

1981 年 3 月第 1 版　1997 年 3 月北京第 2 次印刷

印数:4,701—12,700　定价:3.20 元

مۇقەددىمە

خەلقارا ئالىم، مۇتەپەككۇر ۋە زەبەردەس شائىر ئۇمەر ھەييامنىڭ رۇبائىلىرىنى پارس تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا نەزمەن تەرجىمە قىلىپ، ئىرانلىق بۇ پەيلاسوپنىڭ مەلۇم تارىخىي دەۋردىكى پەلسەپىۋى پىكىرلىرىنى ھورمەتلىك كىتاپخانلىرىمىزغا تەقدىم قىلماقچى بولدۇم. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ئۇمەر ھەييام توغرىلىق بىلگەنلىرىمنىڭ بىر قىسمىنى ئىزھار قىلىشقا توغرا كەلدى. بۇ، ئۇنىڭ ھاياتى ۋە پائالىيىتى توغرىلىق ھەممە گەپ ئەمەس، پەقەت باشلانغۇچ بىر چۈشەنچە.

ئۇمەر ھەييام — پارس شائىرى. ئۇ شائىرلا ئەمەس، جاھان شۇمۇل ئالىم، پەيلاسوپ، ئاستىرونوم ۋە ماتېماتىك. ئۇنىڭ پەلسەپە، ئاستىرونومىيە، ماتېماتىكا ۋە ئەدەبىياتقا دائىر ئون نەچچە كاتتا ئەسىرنىڭ بارلىغى مەلۇم. «ئوقلىدىنىڭ* ئەسەرلىرىدىكى بەزى مۇشكۈلات»، «ئەلجەبرا مەسىلىلىرىنىڭ يېشىلىشى ۋە ئىسپاتى»، «ئەشئار ئەرەبىيە» (ئەرەپچە شېئىرلار)، «تەقۋىمى جالالى» (جالالى كالېندارى)، «كىتابى ئۇلۇم تەبئىيە»، (تەبىئى پەنگە

---

* ئوقلىد — قەدىمقى يۇنان ماتېماتىكى؛ ئېۋكلىد دەپمۇ ئاتىلىدۇ، ئۇ "ئېۋكلىد گېومېترىيىسى" بىلەن دۇنياغا مەشھۇر. — تەھرىرىدىن.

ئائىت كىتاپ)، «رۇبائىياتى ئومەر ھەيىام» (ئومەر ھەيىام رۇبائىلىرى) ۋە باشقا ناملار بىلەن ئەرەپچە، پارسچە يېزىلغان ئەنە شۇ ئەسەرلىرى، خۇسۇسەن ئاسترونومىيە ساھەسىدىكى ئىقتىدارى ئوز دەۋردە ئوز جەمىيىتىنىڭلا ئەمەس، دۇنيانىڭ دىققىتىنى ئوزىگە تارتقان. ئومەر ھەيىامنىڭ مىلادى 1074ـ يىلى پادىشا جالالىدىن مەلىكشاھنىڭ تەشەببۇسكارلىغىدا يەنە 7 نەپەر مۇنەججىم (ئاسترونوم) بىلەن بىرلىكتە مەشھۇر باغدات رەسەتخانىسىنى تەسىس قىلغانلىغى، ئوزى ئۇنىڭ باشلىقلىغىنى زىممىسىگە ئېلىپ، «جالالى كالېندارى» دىگەن يىلنامىنى تۇزـ گەنلىگى ۋە «زىجى مەلىكشاھى» دەپ ئاتالغان رەسەت ئىشلىرىغا ئائىت مەخسۇس جەدۋەل ـ خەرىتىنى لايىھىلەپ ـ سىزىپ چىققانلىغى دۇنيا تارىخىدا قەيت قىلىنغان. خەنزۇ ئالىملىرىدىن گو مورونىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، ئومەر ھەيىامنىڭ مەزكۇر يىلنامىسىنى ئەنگلىيىنىڭ مەشھۇر تارىخشۇناسى گىببون باھالاپ: "بۇ كالېندار ۋاقتىنى ھساپلاشتا جۇلىان كالېندارىدىنمۇ توغرا بولۇپ، گىرىگورىان يىلنامىسىگە ئوخشىشپ كېتىدۇ" دەپ مەدھىيىلىگەن.

بىز بۇ يەردە ئومەر ھەيىام ئەسەرلىرىدىن پەقەت «ئومەر ھەيىام رۇبائىلىرى» ئۇستىدىلا گەپ قىلىمىز. بىزگە مەلۇم بولۇشىچە، «رۇبائىياتى ئومەر ھەيىام» ناملىق ئالەمشۇمۇل بۇ ئەسەر 1970ـ يىلغىچە دۇنيادا ئىنگلىز، نېمىس، فرانسۇز، ئىتالىيان، ياپون تىللىرىدا ۋە باشقا نۇرغۇن تىللاردا 80

نەچچە قېتىم نەشر قىلىنغان. ئېمىس پىروفېسسور كارىل زوسما-
يىمنىڭ يېزىشىچە، ئومەر ھەييامنىڭ رۇبائىلىرى 1913-يىلى بىر
يىل ئىچىدە ئىنگلىز تىلىدىلا 120 تۈرلۈك نۇسخىدا بېسىلغان.
فرانسۇزچىدىمۇ بىرقانچە ئەدىپ تەرىپىدىن ئىشلەنگەن بىرقانچە
تەرجىمىسى بار؛ بۇلاردىن نىكولاس ناملىق ئەدىپنىڭ
تەرجىمىسى فرانسىيە ئىمپېراتورى ناپولېون III نىڭ تەشەببۇسى
بىلەن 1867-يىلى پارىژدا ھوكۇمەت مەتبەسىدە بېسىلغان. شۇ
فرانسۇزچە تەرجىمە بىلەن ئەسلى پارىسچىسىمۇ قوشۇپ بېسىلغان.
ئاۋستىرىيىلىك مەشھۇر يازغۇچى ھاممېر ئومەر ھەييامنىڭ رۇبا-
ئىلىرىنى ئەڭ ئاۋال ئېمىس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، «ئىران
تارىخىي ئەدەبىياتى» ناملىق كىتابىغا كىرگۈزۈپ بېسىپ،
ئومەر ھەييامنى ياۋروپاغا تونۇتقان. ئۇ ئەينى زامانىدا ئومەر
ھەييامنى "شەرقنىڭ ۋولتېرى"* دەپ باھالىغان. ئەنگلىيىدە
ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىنى ئىنگلىزچىغا ئەڭ ياخشى تەرجىمە
قىلغان كىشى ئىدۋارد فىتزجېرالد ئىسىملىك بىر ئىنگلىز شائىر
بولۇپ، ئۇ ئىنگلىزچىغا نەزمەن تەرجىمە قىلىپ تۇزگەن "يۇز
بىر رۇبائى" ئەنگلىيىدە نەشر قىلىنىپ قايتا-قايتا بېسىلغان
ۋە كوپ ئابروى قازانغان. دولىتىمىز جۇڭگودا مەشھۇر شائىر
گو مورو تەرىپىدىن 1958-يىلى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ

---

* ۋولتېر — 18-ئەسىردە ياشىغان مەشھۇر فرانسۇز ھوربىيەتىپەرۋەر مۇتەپەككۇر، يازغۇچى؛ چېركاۋ ئەقىدىلىرىگە ۋە فېئودالىزىم تۇزۇمىگە قارشى قەيسەر جەڭچى. — تەھرىردىن.

نەشر قىلىنغان "يۇز بىر رۇبائى" ئاشۇ ئىدۇارد فىتزجېرالدنىڭ ئىنگلىزچە تەرجىمىسىدىن ئىشلەنگەن.

ئومەر ھەييامغا ۋە ئۇنىڭ رۇبائىلىرىغا بېرىلىۋاتقان باھانى ئاڭلىتىش ئۈچۈن، مۇنداق بىر مىسالنى كەلتۈرۈش كۇپايە: ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلىنغان «ئومەر ھەييام رۇبائىلىرى» نەشرلىرىنىڭ بىرسىدە كىتابنىڭ مۇقاۋىسىنى زىبۇزىننەتلىك چىقىرىش ئۈچۈن، ئەنگلىيە ھوكۇمىتى بىر مۇسابىقە ئېلان قىلغان. بۇ مۇسابىقە شەرتىدە: "كىمكى بۇ كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا رەسىم سىزىشتا ئەڭ ئەلا دەرىجىگە ئېرىشسە، ئۇككى مىڭ فۇنت مۇكاپات بېرىلىدۇ" دېيىلگەن ۋە بۇ گېزىتتە ئېلان قىلىنغان. بۇ مۇقاۋىدا ئىرانىنىڭ تارىخىي مىللى ئەنئەنىسى گۈل بىلەن ئېپادىلەنگەن بولۇشى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭدا قاناتلىرىنى كېرىپ ئالەم بوشلۇغىغا ئۇچۇۋاتقان ئالتۇن پەرلىك بىر قۇشنىڭ سۈرىتى سىزىلغان بولۇشى كېرەك ئىكەن. مەلۇمكى، بۇ قۇش — بولاق قۇش ئەمەس، بەلكى ئومەر ھەييامنىڭ بىر رۇبائىسىدا —

"قۇش ئىدىم، ئۇچتۇمەن 'سىر دۇنياسى'دىن،
يېتەي دەپ يۇكسەككە، ئوتۇپ پەرىدىن...
تاپمىدىم بۇ جايدا سىرداش بىر كىشى،
چىقتىممەن ئاستا ئۇ كىرگەن ئىشىكتىن."

— دېيىلگەن قۇش؛ ئالەمنىڭ ئالدى-كەينىنى بىلىش ئۈچۈن ئىزدىنىۋاتقان، ئىلاھىي "سىر دۇنياسى"دىن ئوتمەكچى بولغان

ۋە مەۋھۇم "پەردە"دىن ئوتۇپ، ھەقىقەت يۇكسەكلىگە يېتىش ئارزۇسىدا ئۇچقان قۇش؛ يەنى "ئومەر ھەييام" ئاتلىق قۇش. شۇ كىتاپنىڭ مۇقاۋىسىغا سىزىلىدىغان ئالتۇن پەرلىك قۇش، ھاياتنى تەكشۈرۈۋاتقان شۇ تىنماس قۇش، شۇنچە زور ئىشنى ئۇستىگە ئالغان بۇ قۇش ــ ئومەر ھەييامنىڭ سىمۋولى.

ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە، شائىرنىڭ ئىلمىي ئەمگىكىنىڭ قىممىتى ئۇستىدە پەقەت ھەقىقى ئوز ھىسسىياتىمىزدىن چىققان مۇنداق ئاددى جۇملىلەرنىلا ئوتتۇرىغا قويىمىز: ئومەر ھەييام رۇبائىلىرى مىڭ يىلدىن كېيىنمۇ نەشر قىلىنىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ سوزلىرى مىڭ يىلدىن كېيىنمۇ ئوز قىممىتىنى ساقلىماقتا، ئومەر ھەييام رۇبائىلىرى مىڭ يىللىق تارىخقا بەرداشلىق بەردى..... يازغان ئەسەرلىرى دۇنيادا يىلغا ھەتتا ھەپتىگە چىداش بېرەلمەيدىغان بەزى شائىرلار تۇرغاندا، تارىخنىڭ مىڭ يىللىق سىنىغىغا بەرداشلىق بەرگەن، ئەملىيەت ئىمتىھاندىن ئەلا ئوتۇۋاتقان ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىنى تەرجىمە ۋە نەشر قىلىش، ئۇنى مۇھاكىمە قىلىش ئەھمىيەتسىز ئىش بولمىسا كېرەك. دىمەك، ئومەر ھەييام شېئىرلىرى مىڭ يىلدىن كېيىنمۇ ھاياتنى كۇچكە ئىگە بولۇپ تۇرماقتا. شېئىر يېزىشقا بەل باغلىغان شائىر ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئوز شېئىرى شۇنداق ئۇزۇن ئومۇرلۇك بولسا، ئوزىنىڭ جىسمى قالمىغان بىر دەۋردە سوزلىرى دۇنيادا ئوقۇلۇپ يۇرسە، بەخت تەمىنى بىلىدىغان كىشى بۇنى بەخت دەپ بىلسە كېرەك. بەخت

بولغاندىمۇ شۇنداق چوڭ بەختكى، بۇ، ئولگەن يازغۇچى ئۇچۇن مەڭگۇ ھاياتلىقتۇر. شائىرنىڭ شېئرى ياشىدى، دىمەك ــ شائىر ئولمىدى، مەڭگۇ ياشىدى دىمەكتۇر. شۇنداق ياشىغۇسى كەلمەيدىغان شائىر دۇنيادا بولمىسا كېرەك.

ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىنىڭ مىڭ يىللىق تارىخ سىنىغا بەرداشلىق بېرەلىشىدىكى ھىكمەت، كۇچ ــ ئەڭ ئاۋال ئومەر ھەييامنىڭ پىكىرىدىكى ھورلۇگى ۋە جەسۇرلۇغىدۇر: ئۇ ھېچنىمىنىڭ بوغۇشىغا بوي بەرمەيدىغان ھور يۈرەك ۋە ھېچنىمىدىن قورقمايدىغان شائىرانە جاسارەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، شۇ چاققىچە تېخى ھېچ كىشى قارشى تۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىغان خۇراپىي ئېتىقاتقا، مەۋھۇم ساماۋى كۇچكە قارشى كوكرەك كېرىپ چىقتى ــ

"كىم كوردى جەننەتنى، دوزىقنى ئەي دىل؟
كىم كەلدى ئولگەندىن، قىل گېپىنى ئەي دىل؟
بىز قورققان، يېلىنغان نەرسىنى، ئاڭلا:
ئىسمى بار، جىسمى يوق...مۇشۇ ــ جەننەت، ئەي دىل!"

ــ دىگەن.....ئۇ يەنە بىر رۇبائىسىدا ئىلاھىي كۇچكە مۇنداق خىتاپ قىلىدۇ:

"كۇزامنى يوقاتتىنى سۇندۇرۇپ، رەببىم!
ياپتىنى بەخت ئىشىكىنى، سەن ئۇرۇپ رەببىم!

گۈل رەڭلىك شارائىم توكتۇڭ يەرگە سەن،
قالدىڭمۇسەن ياكى مەس بولۇپ رەببىم؟!"

بىر شائىر ئاشۇنداق گەپنى مۇندىن 50 يىل، مەيلى 100 يىل ھەتتا 200 يىل بۇرۇن دىگەن بولسا ياكى شۇ گەپلەرنى لوندون، پارىژ، بېرلىن قاتارلىق شەھەرلەردە دىگەن بولسا، ئۇ قەدەر ئەجەپلەنمىگەن بولاتتۇق، بۇنى ئۇنچىلا يوغان گەپ دېمىگەنمۇ بولاتتۇق. بىراق بۇ گەپلەر بۇنىڭدىن 1000 يىل بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويۇلغان، يەنە كېلىپ ئەينى زاماندا ئىرانداەك دىنىي تەئەسسۇپ ۋە مەزھەپ تالاشلىرى ئەۋج ئالغان بىر يەردە ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىلىم-مەرىپەت بىلەن ئالەمگە مەشھۇر بولغان ئومەر ھەيىامدەك بىر نوپۇزلۇق ئىسلام ئۇلىماسى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھور پىكىر، شائىرانە جاسارەت دىگىنىمىز شۇنداقلا گەپنىڭ يوغانلىغى ئەنە شۇ نۇقتىدا.

"بىر جامكى، ئەيلىمىش ئىختىرا ئەقىل،
قەدىرلەپ شۇ جامغا يۇزنى سۈيدى، بىل...
'پەلەك' نام كوزىچى شۇنداق جام ياساپ،
ئارقىدىن يەرگە ئۇ، ئۇرىدۇ سىجىل..."

شائىرنىڭ بۇ رۇبائىسىدىكى "جام" ئوبرازى — ئىنسان؛ "كوزىچى" ئوبرازى ۋە "پەلەك" ئاتالغۇسى — ئىلاھىي كۈچتىن ئىبارەت. شائىر بۇ رۇبائىسىدا ئىلاھىي كۈچنىڭ ئاتايىن ئادەم يارىتىپ، ئۇنى ئارزۇلاپ-ئامانلاپ ئىنسانلىق قىيامىغا

يەتكۇزگەندىن كېيىن ھالاك قىلغانلىغىدىكى مەنتىقسىزلىقنى پاش قىلىدۇ ـ دە، پەلەككە ۋە پەلەكـنىڭ شۇنـداق غەلـىتى قىلىق ـ لىرىغا، ئادالەتـسىزلىكـلىرىگە نەپرەتلىـنىدۇ، شۇنـداق يولـسىز قىلىقلارنى قىلـغۇچى پەلەكـنى بۇزغۇسى ۋە "ياخشـلار تولۇق مەقسەتكە يەتـكۇدەك" ئادىل دۇنيا قۇرغۇسى كېلىدۇ:

"بىر كۇچۇم بولغاندا تەڭرىدەك گويا،
بۇزاتتىم پەلەكنى بۇنداق بىۋاپا...
ياخشىلار مەقسەتكە يەتكۇدەك تولۇق
قۇراتتىم بىر پەلەك ـــ بىر يېڭى دۇنيا."

ئۇمەر ھەييام رۇبائىلىرى يەنە شۇنىڭ بىلەن ئەھمىيەتلىككى، ئۇ ئەمىلىيەتچىدۇر، ئەمىلىيەتچىلىكنىڭ تەرغىباتچىسىدۇر. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۇز زامانىسىغا كۆرە، ئۇمەر ھەييامنى ماتە ـ رىيالىستىك چۇشەنچىگە ئىگە دەپ ئېيتىش مۇمكىن. بۇنى يەنە ئەمىلىيەت، يەنى ئۇنىڭ نەق مەيداندىكى تەپەككۇرى، شۇنداقلا ئۇنىڭغا ئۇز زامانىسىدىكى ئىدىيالىستىك كۇچلەرنىڭ قارشىلىغى روشەن ئىسپاتـلايدۇ:

"كېچە مەن تۇيغۇمدا ساماغا چىقىپ،
دوزاق ھەم بەھىشنى يۇردۇم ئاختۇرۇپ.
بىر ئۇستاز ئۇچرىشىپ، دوزاق ھەم بەھىش
ئۇزەكدە! ـــ دىدى ئۇ، ـــ يۇرمىگىن ئىزىپ!"

تارىخىنىڭ 1050 - يىللىرىدا ئومەر ھەييام نەرش - كۇرس، لەۋھۇ - قەلەم، جەننەت - دوزاق دىگەنلەرنىڭ مەۋجۇتلۇغىغا گۇمانلىنىپ، ئۇنى كورگەندىن كېيىن ئاندىن ئىشىنىمەن دىگەن شائىرانە تۇيغۇسىدا تەپەككۇر ساماسىغا سەپەر قىلىدۇ - دە، يولدا ئۇستازغا يولۇقۇپ، ئۇنىڭدىن مەزكۇر نەرسىلەرنىڭ ئەمەلدە يوقلۇغىنى، ئۇنىڭ ئومەر ھەييامنىڭ خىيالىدىكى سۇبېكتىپ نەرسە ئىكەنلىگىنى، يەنى ئۇنىڭ خىيالىدىكى ئوي ئىكەنلىگىنى ئاڭلايدۇ. دىمەك، ئومەر ھەييام بۇ بىركىچىككىنە ھېكايە ئارقىلىق ئوز دەۋرىدە ئالەم ئەھلىگە ئاتالمىش ئەرش - كۇرس، لەۋھۇ - قەلەم، جەننەت - دوزاق ۋاھاكازالارنىڭ ئەمىلىيەتتە يوق نەرسە ئىكەنلىگىنى ئاشكارا ئېلان قىلىدۇ. ئوبېكتىپ مەۋجۇدىيەت بىلەن سۇبېكتىپ چۈشەنچىنى بۇنىڭدىن مىڭ يىل بۇرۇن ئاجراتقان شۇنداق بىر مۇتەپەككۇرنى ماتېرىيالىست دەپ باھالاش ئارتۇق كەتمەسە كېرەك. دۇرۇس، ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىدا نۇرغۇن ماتېرىيالىستىك جەۋھەرلەر بولغاندەك، ئىدىيالىستىك شاكاللارمۇ يوق ئەمەس. چۈنكى ئومەر ھەييامۇ، ئەلۋەتتە، ئوز زامانىسىنىڭ ئوغلى، ئۇنىڭ ئوز ھاياتىدا ئىلاھىي كۇچتىن گۇمانلانغان ۋە زارلانغان دەۋرى بولغاندەك، ئىلاھىي كۇچنى ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۇنىڭدىن ئەپۇ - رەھمەت سورىغان دەۋرىمۇ بولغان. ئۇنىڭ بىر قىسىم رۇبائىلىرىنىڭ چۈشەنچە ئىستىزىلكىسى شۇنى كورسىتىپ تۇرىدۇ.

”ئاقمىغاي تەقدىرگە نارىزا بولۇش،
ئاقمىغاي ئالەمدە بېرىيا بولۇش،

قولۇمدىن كەلگەنچە تەدبىر ئىشلەتتىم،
كەتكۇزدى، ئاھ ـ قازا، تەدبىرىمنى بوش.“

* * *

خوشال ئوت، ئومۇرنىڭ ھاسىلى بىر دەم،
بۇ تۇپراق ـــ تۇپرىغى كەيقۇباد ۋە جەم*.
قىل قىياس بىر خىيال، ئالدىنىش يا چۇش،
ھاياتنىڭ تەكتى ھەم ئەھۋالى ئالەم.“

ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىدىكى ئىدىيالىستىك شاكالـلار ئەنە شۇنداق ئىپادىلىنىدۇ. ئۇ ”بىز شۇنچە قىلساقمۇ، تەقدىر بەرىبىر يەنە ئۆز ئىشىنى قىلىدۇ، تەقدىرگە تەدبىر ئىشلىمەيدۇ“ دىگەن تەقدىرچىلىك كۆزقاراشنى ئىلگىرى سۈرگەن ۋە قازا ـ تەقدىر ئالدىدا ئىلاجسىزلىق ـ ئاجىزلىق ئىزھار قىلغان؛ شۇنداقلا دۇنيانىڭ ماددى دۇنيا ئىكەنلىگىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇنى بىر ”چۇش“، بىر ”خىيال“، بىر چۇشەنچە دەيدۇ. ئۇ بىر قىسىم ئىدىيالىستىك پەيلاسوپلارنىڭ ”كورۇنگەن ئالما ئالمىدەك تۇرغىنى بىلەن ئەسلىدە جىسىملىق نەرسە بولماستىن، بىزنىڭ خىيالىمىزدا ئالما بار دەپ چۇشىنىلىۋاتقان بىر چۇشەنچە، بىر تەسەۋۋۇر“ دىگەن مۇقامىغا جۇرلىشىپ قالىدۇ.

بىراق، بىر پۈتۈن ساپ ئالىتۇن نەدە؟ تارىخنىڭ كۆزى ھەرقانداق ئالىجاناپ بىر ئىدىيىنىڭ تۇنجى قېتىمدىلا مۇكەمەل بولۇپ مەيدانغا چىققانلىغىنى ھازىرغىچە كورگەن ئەمەس.

---

* 195 ـ شېئىرنىڭ تەھرىر ئىزاھىغا قارالسۇن.

هەرقانداق بۇيۇك مۇتەپەككۇرنىڭ پىكىر سېستىمىسى ئوبېكتىپ ئەمەلىيەت جەريانىدا ئۇنداق ياكى مۇنداق نۇقسانلاردىن قۇتۇلۇش ياكى يېڭى مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئۇنى يېڭىلىغان-بېيىتقان ۋە ئۇنىڭغا قوشقان ئىجادىي ئەمگىكىنى ئوزىگە سىڭدۇرۇش هىساۋىغا تولۇقلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن 11-ئەسىردە ياشىغان ۋە تېخى ئىنسانلارنىڭ چۈشەنچىسى سۇت ئۇيقۇسىدا ياتقان بىر چاغدا، "ئەمەلدە يوق نەرسىگە ئىشەنمەسلىك" بايرىغىنى كوتىرىپ چىققان ئومەر هەييامدىن هەممە سوزنىڭ، پىكرىنىڭ 20-ئەسىر ماتېرىيالىستلىرىدەك بولۇشىنى تەلەپ قىلىش سىياسى نادانلىق بولار.

"بولمىساڭ ئوۋچىسەن، ئوۋدىن قىلما بەهىس،
بىلمىگەن نەرسەڭنى تەپسىر قىلما، تەس...
كىم مەنا سورىسا، سەن كورگەننى ئېيت،
هېچقاچان ئۇستازىڭ كورگەننى ئەمەس."

تارىخنىڭ 1050-يىللىرىدا شۇنداق دېگەن ئومەر هەييامنى ئەمىلىيەتچى، ئەمىلىيەتچىلىك تەرغىباتچىسى ۋە ئوز زامانىسىغا كورە ماتېرىيالىست دەپ ئېيتىشقا هەقلىقمىز.

ئومەر هەييام ئەدەبىياتتا سوزدىكى هور پىكىرلىكلىگى، تەرەققىپەرۋەرلىگى، مەنتىق كۇچىنىڭ كۇچلۇكلۇگى ۋە تەپەككۇردىكى پەلسەپىۋى، نەزىرىيۋى قىممەتنىڭ بۇيۇكلۇگى جەهەتتىلا ئەمەس، بەدىلىك تەرەپتىمۇ ئادەتتىن تاشقىرى ماهارەتكە

ئىگە: سوز ئاز، ئەمما مەغزلىق دىگەن سۆپەتنى ھەممىدىن بۇرۇن ئومۇر ھەييامنىڭ رۇبائىلىرىغا بېرىش مۇمكىن. شېئىرنىڭ ۋەقەلىكلىگى، ئىخچام-چاققانلىغى، ئۇسلۇبىنىڭ خەلق قوشىغى سۆپەتلىك، يەڭگىل ۋە ئاممىباپلىغى، قاپىيىلەردىكى تەبىئىلىك، راۋانلىق ۋە سوز ئويۇنى، سوزلىرىنىڭ ساددا ۋە لېكىن تەرەنلىگى — ئومۇر ھەييامنىڭ ئەدەبىياتتىكى خاس خۇسۇسىيىتى.

"گۈل دىدى: يۇسۇپ مەن، مىسرىدۇر چىمەن،
ئاغزىمدا لەببا-لەپ زەر-ياقۇت دىگەن...
مەن دىسەم دەللىل تاپ، ئېيتتى ئۇ ماڭا:
مانا قان، قاراپ باق كويىنگىمگە سەن."

بۇ رۇبائىدا گۈزەللىك دەمسىز، يۇكسەكلىك دەمسىز، ۋەقەلىك دەمسىز، ئىخچاملىق دەمسىز، ئوخشىتىش ۋە ئوبرازلىق تەپەككۇر دەمسىز، كىنايە ۋە ئىستىئارە دەمسىز، ئىش قىلىپ شېئىرىيەتتىكى ئۇستۇن ماھارەتلەرنىڭ قايسى خىلىغا مىسال ئىزدىسەڭىز تېپىلىدۇ. بۇ رۇبائى — ئەگەر رۇبائى دىگەن شېئىرىيەت تۇرى، مەن چۈشەنگەندەك، بىرقانچە كۇبلىت شېئىر ئورنىغا ۋاكالىتەن يېزىلىدىغان توت مىسرالىق بىر كۇبلىت شېئىر دەپ چۈشىنىلسە، — مانا جىڭ رۇبائىنىڭ ئوزى شۇ. شۇڭا شېئىر دۇنياسىدىكى رۇبائىياتچىلىق تۇرىنى مۇشۇ رۇبائىسى بىلەن ئومۇر ھەييامنىڭ ئوزىگىلا خاس ئۇسلۇپ قىلىپ كورسىتىپ بېرىشكە بولىدۇ. شائىر بۇ رۇبائىسىدا قۇرئاندا "سۇرە يۇسۇپ" نامى

بىلەن ئوقۇلىدىغان بىرقانچە بەت ئەرەپچە قىسسىنى، "قەسەسۇلئەنبىيا" (پەيغەمبەرلەر قىسسىسى) دىگەن كىتابقا يېزىلغان "بەنى ئىسرائىل" ھەققىدىكى بىرنەچچە ئون بەتلىك تارىخىي ھىكايىنى، شۇنداقلا "يۇسۇپ-زۇلەيخا" نامى بىلەن دۇنياغا داڭقى چىققان چوڭ ئىشقى-مۇھەببەت داستانىنى پەقەت توت قۇر شېئىر بىلەنلا ئىپادىلەيدۇ، خالاس. بۇ گويا بىر ئادەمنىڭ ئون شەھەرنى قاتارلاپ، بىر يانچۇغىغا سېلىپ پاتقۇزغىنىغا ئوخشايدۇ.

ئومەر ھەييامنىڭ تۇغۇلغان، ئالەمدىن ئوتكەن ۋاقتى ۋە تۇغۇلغان يېرى ئۇستىدە ئىختىلاپ بار: بەزى ئالىملار ئۇنى 11-ئەسىرنىڭ ئاۋالقى يېرىمىدا، بەزىلىرى كېيىنكى يېرىمدا تۇغۇلغان دېيىشىدۇ. 1926-يىلى "لوندون شەرق تەتقىقات ئىنىستىتۇتى" نامىلىق ئالى بىلىم يۇرتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ تۇرغان دىنسون روس نامىلىق ئىنگلىز ئالىم ئومەر ھەييامنىڭ مىلادى 1040-يىلى تۇغۇلغانلىغىنى، يەنى ساۋاقدىشى ھەسەن ساباھىدىن ئون يىل بۇرۇن تۇغۇلغانلىغىنى يازىدۇ. بىر قىسىم تارىخچىلار "ئومەر ھەييام خۇراسان ئوبلاستىنىڭ مەركىزى نىشاپۇردا تۇغۇلغان" دەپ يازسىمۇ، لېكىن بۇ ھەقتە كۇچلۇك دەلىل يوق. ئۇنىڭ تۇغۇلغان يېرىدىن قەتئى نەزەر، ئومرىنىڭ كوپ قىسمى نىشاپۇر شەھىرىدە ئوتكەنلىگى ئېنىق.

"ھەييام"—ئومەرنىڭ شائىرلىق تەخەللۇسى، ئەدەبىي لەقەم. "خەييام" سوزى ئەسلى ئەرەپچە بولۇپ، "خىمە" (چېدىر،

بارگاه) دىگەن سوزدىن تۇرلەنگەن، مەنىسى ــ "چېدىرچى" دىمەكتۇر. ئومەرنىڭ ئوزىگە "خەييام" (ئادەتتە "هەييام" دەپ قوللىنىلماقتا) دىگەن سوزنى تەخەللۇس قىلىپ قويۇشى توغرىسىدا تۇرلۇك كوزقاراشلار بار. بەزىلەر: "چېدىرچىلىق كەسپىنى قىلىدىغان چوڭ دادىسى ئىبراهىم دىگەن كىشىگە نىسبەت يۇزىسىدىن شۇنداق لەقەم قويغان" دىيىشىدۇ. بەزى تارىخچىلار: "ئەرەپ مىللىتى ئىچىدە چېدىرچىلىقنى كەسىپ قىلغان 'خەييام' ئاتلىق بىر قەبىلە بار، ئومەرنىڭ ئەجدادلىرى ئەرەبىستانىدىن كوچۇپ كەلگەنلەردىن بولسا كېرەك، شۇڭا ئۇ 'ئومەر خەييام' دەپ ئاتالغان بولۇشى مۇمكىن" دەپ رىۋايەت قىلىدۇ. بىراق، بىزنىڭ قارىشىمىز باشقىراق: مۇتەپەككۇر ئومەر ئوزىگە "خەييام" دەپ تەخەللۇس قويۇشتا ناهايىتى كەمتەرلىك ۋە كىچىك پېىلـ لىق بىلەن ئىش كورگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە ئېيتىلغان "چېدىرچى" ئاددى يىپ ـ يۇڭ رەختىن چېدىر توقۇيدىغان "چېدىرچى" ئەمەس، بەلكى پىكىرىدىن، هىس ـ تۇيغۇدىن، پەلسەپىدىن ۋە هايات سىرىنى ئاچىدىغان ئەقىل ـ ئىدىرەكتىن چېدىر توقۇيدىغان چېدىرچى. بىزنىڭ بۇ كوزقارىشىمىزنى مەزكۇر "چېدىرچى"نىڭ ئوزى بەزى رۇبائىلىرىدا يېشىپ بېرىدۇ:

"پەلسەپە چادىرىن هەييام تىكەردى،
ئاتەشى غەمگە ئۇ چۇشتى...، ئورتىدى!
كەستى ئومۇر تانابىن ئەجەل قايچىسى،
دەللال هەم باهاسىن بەك ئەرزان دىدى."

ئومەر هەيـيام ياشلىق دەۋرىدە نىشاپۇر شەھىرىدىكى ئەينى زامانىنىڭ كاتتا ئولـماسى ئىمامى مۇۋەپپەقىددىن بىننى ئابدىلـلەتىپ دىگەن كىشـىدە ئوقۇغان. ئوز دەۋرىـنىڭ تەڭداشـسىز بىلىمدانلىرىدىن بولغان ئومەر هەييام نىشاپۇردىلا ئەمەس، ئەينى زاماندا دۇنـيادا "ئىلىم كانـلىرى" دەپ داڭـقى چىقـقان بەلخ، بۇخارا، سەمەرقەند شەھەرلىرىدىمۇ ئوقۇپ، ئوز ئەسرىنىڭ كوزىگە كورۇنگەن، ئىران تارىخلىرىدىكى مەشھۇر ئابدىلقاسىم نىزامىل مۇلك ۋە هەسەن ساباھ دىگەن كىشىلەر بالىلىق چاغلىرىدا ئومەر هەييام بىلەن ساۋاقداش ئىدى، ئۇلار مەكتەپتىكى چاغلىرىدا، ئۇچەيـلەندىن قايسىبىرىمىز كەلگۈسىدە مەنسەپ ـ مەرتىۋىگە ئېرىشسەك، قالـغان ئىككىيلەنـگە ياردەم كورسىتـمىز، دەپ قەسەم ـ ۋەدە قىلىشقان. بۇلاردىن ۋەزىرلىك مەرتىۋىـگە ئېرىشكەن نىزامىل مۇلك ساۋاقداشلىرىنى ياخشى قارشى ئېـلىپ، ئومەر هەيـيامنى ئوردىدا مۇھىم خىزمەتكە تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئومەر هەييام ئوزىنىڭ ئىلىم ـ مەرىپەت بىلەن شۇغۇللىنىش ئارزۇسىنى بايان قىلىپ، بۇ تەكلىپكە قوشۇلمىغان. شۇنداقتىمۇ نىزامىل مۇلك ئۇنىڭ ئىلىم ـ مەرىپەت بىلەن خاتـىرجەم شۇغۇلـلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا غەزنىدىن هەر يىلى بىر مىڭ ئىككى يۈز مىسقال ئالتۇن ئاجرىتىپ بېرىشنى بەلگىلىگەن. يەنە ئۇنى ئەينى زاماندا بۇخارا هاكىمى شەمسىل مۇلكنىڭمۇ ئوردىغا خىزمەتكە تەكلىپ قىلغانلىغى، ئومەر هەييامنىڭ بۇ تەكلىپنىمۇ ئوزرە ئېيتىپ رەت قىلغانـلىغى رىـۋايەت قىلىنىـدۇ. دىـمەك، ئومەر هەيـيام ئوز زامانىـسـدا

پادىشالارنى ماختاش بىلەن جان باقىدىغان "ساراي شائىرلىرى" دىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ھەقتىكى مەيدانى مۇنداق:

"بولسا ھەر كىشىنىڭ بىر پۇچۇق نېنى،
پاتقۇدەك ماكانى باشۇ ھەم تېنى.
ھېچكىمگە بولمىسا يا قۇل، يا خوجا،
دۇنيادا بەختلىك سانىغىن سەن شۇنى."

مەن ئۇمەر ھەييام رۇبائىلىرىدەك جاھانشۇمۇل ۋە نادىر ئەسەرنى نەزمەن تەرجىمە قىلىش ئارقىلىق ئۇيغۇر تۇركي تىلىنى دۇنيادا "شېكەر تىل" دەپ ئاتىلىپ كەلگەن پارىس تىلى بىلەن بىر قاتارغا قويدۇم. دەرۋەقە، تىلىمىزنىڭ بويى ئاشۇنداق پەلسەپىۋى ئەسەرنى شېئىر بىلەن تەرجىمە قىلىشقا يېتىشتى، بەلكى ئاشتى: ئون پۇك پارسچە سوزنى ئون پۇك ھەتتا سەككىز پۇك ئۇيغۇرچە سوز بىلەن تەرجىمە قىلىشقا مۇۋەپپەق بولدۇم. خەلقىمىزنىڭ مۇشۇنداق ئاجايىپ مول تىل بايلىغىدىن چوڭ مىللى ئىپتىخارلىق ھىس قىلىمەن.

نۇر مۇھەممەت ئېركى

1980 ـ يىل، قەشقەر.

رۇبائىلار

1

بىر كېلەر ۋە كېتەر بۇ ئەجەپ دۇنيا،
يوق ئاڭا ئىپتىدا ياكى ئىنتىها*...
كەلدۇق بىز قەيەردىن، نەگە كېتىمىز؟
بۇ ھەقتە كىم بەردى قېنى جىك باھا!

2

مەي، نەغمە، ھوركەبى ئۇلپىتىك بولسا،
سۇ بويى، چىمەندە سوھبىتىك بولسا؛
ھوزۇرلان بۇنىڭدىن، ئويلىما دوزاق،
بۇنچىلىك بولغاي ئۇ جەننىتىك بولسا...

---

* ئىپتىدا، ئىنتىها — بېشى، ئاخىرى.

3

سازچی، مەي، ئۇلپەتـلەر باری تەخ تۇرسا،
مەن قانداق جسم تۇراي، بەزمی نەخ تۇرسا.
ششىگە مەي تولسا، باغ دىگەنگە ساز،
نىمە ئۇ بىھىش، ھور...بۇنداق بەخ * تۇرسا!

4

بىر سەھەر قاۋاقتىن كەلدى بۇ نىدا * * :
"ئورنىڭدىن قوپ ئەمدى، بىزنىڭ ئەي گادا؛
كوزنىمز جامىغا تولماستىن تۇپراق،
تولدۇرغىن قەدەھنى مەيدىن ۋاقتىدا..."①

5

بۇ نىمە روزىدىن، نامازدىن سادا؟
چاپسا ھەم قاۋاقتا مەي ئىچكىن تازا.
كەل ئۇمەر شاراپ ئىچ، چۇنىكى توپاڭدىن ــ
قىلغايلەر بەزى جام، بەزىدە كوزا...

---

* بەخ ــ بەخت مەنىسىدە.

* * نىدا ــ ئاۋاز، چاقىرىق.

6

بار ئىمىش "پەرۋىن" دەپ كوكتە بىر كالا،
كوتەرمىش ھەم بىرى يەرنى ئاستىدا.
بۇ ئىككى ئوكۇزنىڭ ئورتىسىدا سەن
يۇرۇشكەن بىر تۇركۇم ئېشەككە قارا...②

7

ساختىدىن يېتىشتى مالاللىق ماڭا،
تېز بېرىپ شاراپنى كەلتۈرگىن شۇڭا.
گوره قوي جاينامازنى بىلەن سەللىنى—
مەي ئۇچۇن، شۇ مېنىڭ تىلىگىم ساڭا.

8

خوجايىن، تىلەكتىن بىرىنى قىل راۋا،
كايىما، تەڭرىمدىن ئەيلىگىن ھايا.
يولنى تۇز ماڭدۇق بىز، كوردۇڭسەن ئەگرى،
بىزنى قوي، كوزۇڭگە ئەيلىگىن داۋا.

9

بىر ئاسى بەندىمەن، رىزا يىڭ * قايدا؟
دىللىرىم قارايغان ساپا يىڭ ** قايدا؟
جەننەتنى بەرسەڭسەن قىلغان تائەتكە ***،
بولسا ئۇ، «ھەق»، ئاڭا ئاتا يىڭ **** قايدا؟

10

دەرت بىلەن تونۇشقىن، تاپقايسەن داۋا،
كېسەلدە تېچ ياتقىن تاپقايسەن شىپا.
كەمتەر بول، چات كەرمە رونىق تاپقاندا،
بولغايسەن بىر ۋاقىت دوستۇم "بىناۋا. *****

---

* رىزا — رازىلىق، ماقۇللۇق.
** ساپا — ساپ، پاك.
*** تائەت — ئىبادەت، ئېتىقات.
**** ئاتا — بەرگەن.
***** بىناۋا — بەختسىز، دولەتسىز.

11

ياراتسا دۇنيانى باشقىچە خۇدا،
بىر كورسەم ئۇنى مەن شۇ بۇگۇن ھەتتا
"ئادەم"لىك دەپتەردىن ئوچەرسۇن مېنى،
تۇزۇكرەك بىر كۇننى قىلسۇن يا، ئاتا. *

12

بىر كۇچۇم بولغاندا تەكرىسەك گويا،
بۇزاتتىم پەلەكنى بۇنداق بىۋاپا...
ياخشىلار مەقسەتكە يەتكۇدەك تولۇق
قۇراتتىم بىر پەلەك ــ بىر يېڭى دۇنيا.

13

مەي ئىچكىن گۈزەلنىڭ يۇزلىرىدىن تا ــ
غەم ئاتلىق يىلانغا ئەنە شۇ داۋا.
ئىچىمەن، يايرايمەن، مەن ئوزەم ئاداش،
ئىچمىسەڭ نى قىلاي؟ يىگىن سەن توپا...

---

* ئاتا ــ بەرمەك.

14

خيالىم مېنىڭكى ساپ شاراپتىلا،
قۇلىمدىكى نەي، راۋاپتىلا...
توپامدىن كۆزىچى ئەتسە بىر كۆزا،
ئۇ تولار مەي دىگەن ئوتلۇق ئابتىلا *.

15

سۇپ ـ سۇزۇك ئەي شاراپ! ئەي تۇسى رەڭسىنا،
مەن شۇنداق ئىچەيكىم، ساڭا مەن شەيدا.
كورگەنلەر دىيىشسۇن: نەدىن كەلدىڭىز؟
شاراپنىڭ ئەي كۆپى، كېلىڭ مەرھابا!

16

ئۇمرۇمنىڭ دەرەختى يىقىلسا، سولسا...
ئاجرىسا تەنلىرىم مىڭ پارە بولسا؛
تىرىلگەي تۇپرىغىم، بولغايمەن ھايات،
ياسىلىپ شىشە، ئۇ شاراپقا تولسا.

---

* ئاب ــ سۇ. ئابتىلا ــ سۇ بىلەنلا.

17

شەھىرى تۇس ئۇستىدە قۇش كوردۇم ئەجەپ،
كەيكاۋۇس بېشىغا ئۇ قىلاتتى گەپ:
قوڭغۇراق ساداسى قېنى ئۇ...ئەپسۇس!
قېنى ئۇ كانىيىڭ، دۇمباقلىرىڭ، دەپ.③

18

كوزىچى قېشىغا باردىم مەن يېتىپ،
تۇراتتى دۇكانىڭ چاقنى تېپىپ...
باش ياسار كوزىغا شاھنىڭ بېشىدىن،
گادانىڭ پۇتىدىن ئاڭا قول ئېتىپ.

19

دۇنيا بىر مەنزىلكى، ئوتۇشكە تۇرۇپ...
ھاسىلى بولدىَ غەم، ئوتتۇق قايغۇرۇپ.
كەتتۇق بىز مىڭ ئىشتىن ھەل بولماي سىرى،
ھەسرەتلەر يۇرەكتە قالدى ئاھ ئۇرۇپ.

20

ئاھ، ياشلىق قىسسەسى پۈتتى ئوقۇلۇپ،
شۇ گۈزەل نەۋ باھار قالـدى ئىخ! سولۇپ...
زەۋقى ـ شەۋق بۇركۈتى ئىسمىدۇر ياشلىق،
قاچان ئۇ كەلدى ھەم كەتتى قوزغۇلۇپ؟

21

بار ئىدى بىر قەسرى، بەك ئىگىز كىلوب،
قويانتتى يۈز ئاڭا، شاھلار باش ئۇرۇپ.
بۇ بىنا ئۈستىدە بىر پاختەك دەيتتى:
گۇ ـ گۇ ـ گۇ (نەدە ئۇ)؟ دائىم ئولتۇرۇپ.④

22

كەلمىگىم دەۋرانغا بەرمىگەنتى نەپ،
مەن كەتسەم، ئارتمىغاي ئۈنىڭدا شەرەپ.
كېتىمەن نى ئۈچۈن، كەلدىم نى ئۈچۈن؟
بۇ ھەقتە ئۈقمىدىم ھىچ كىشىدىن گەپ.

23

كېچەمەن تۇيغۇمدا ئاسمانغا چىقىپ،
دوزاق ھەم بەھىشنى يۇردۇم ئاختۇرۇپ.
بىر ئۇستاز ئۇچرىشىپ، دوزاق ھەم بەھىش
ئۆزەڭدە! ــ دىدى ئۇ، ــ يۇرمىگىن ئىزىپ!

24

كۇن بولسا: يېرىلسا ئاسمان سۇكۇلۇپ،
شۇنداق كۇن ــ قارايسا يۇلتۇز توكۇلۇپ.
ئەي سەنەم سورايمەن قىردىك * نىمىشقا،
مېنى سەن، ھىچ گۇنا مەندە يوق تۇرۇپ؟

25

دىيىشەر: مەھشەردە ** كوپ ھىساپ ـ كىتاپ،
شۇ ۋاقىت ئاچچىقلار ئەزىز يار جاناپ...
بولمىغاي باشقا ئىش ياخشىلىقتىن ھىچ
غەم قىلما، ياخشىدۇر ئاخىرقى ھىساپ!

---

* قىردىك ــ ئولتۇردۇك
** مەھشەر ــ قايتا تىرىلىش، ئاخىرقى سوراق، قىيامەت.

26

شاراپتىن سەرخۇش * بىر، ھەرقاچان ئەجەپ،
بىزدە بار مەي ۋە جام، يوقتۇر باشقا گەپ.
قىلما كوپ نەسىھەت، پىشمىغان سوپى!
مەي بىلەن يار لېۋى — بىز ئۈچۈن تەلەپ.

27

قىزىقسام روزىغا، نامازغا كوپلەپ،
ئويلىدىم چوڭ مۇرات ھاسىل بولدى دەپ.
بىر يۇتۇم مەي بۇزدى شۇنچە روزىنى،
بىر يەلدىن تاھارەت سۇندى، ۋاھ ئەجەپ! ⑤

28

مەسچىتكە كەلمىدىم مەن نامازنى دەپ،
كەلدىم مەن بىر نەزرە — بىر نىيازنى دەپ.
بىر قېتىم ئوغرىلاپ كەتتىم جاينامازنى،
بۇ نوۋەت كەلدىم ھەم جاينامازنى دەپ. ⑥

---

* سەرخۇش — خۇش كەيپ، شىر كەيپ.

29

ئالەمدە ئەڭ دانا تەكشۈرسۇن قاراپ،
ئۇ، چاپسۇن ئۇ چەتتىن ـ بۇ چەتكە سورلاپ.
ۋاپاسىز دۇنيادا بار نەمە پەقەت:
كۇمۇشتەك يار بىلەن ياقۇتتەك شاراپ.

30

ھەر ۋاقىت تاڭ ئاتسا ئالەم يالتىراپ،
ئويىنسۇن قولۇڭدا جام بىلەن شاراپ.
خەلقتە بىر ماقال بار: "ھەق ئاچچىق" دىگەن،
ھەق دىسەڭ شاراپنى، شۇ مەنتىقچە باپ.

31

بۇ ئومۇر كارۋىنى ئوتمەكتە ئەجەپ،
پەيتنى تۇت! پەيت ــ بۇ كۇن ياشاش پەيتى دەپ.
نى لازىم ئەتىنڭ تەشۋىشىن يىمەك؟
تۇن ئوتەر. قەدەھ تۇت، ساڭا شۇ تەلەپ.

32

ئىچمىدۇق شات بولۇپ بىر قاچا جۇلاپ،
ئىچمەستىن ئەلەمنىڭ قولىدىن شاراپ.
ھىچكىمنىڭ تۇزىغا نان توگۇرمىدۇق،
قىلماستىن تاكى ئۇز باغرىمىز كاۋاپ.⑦

33

بولغىچە زامانىنىڭ زەربىدىن بىتاپ*،
كەل بۇگۈن بىرلىكتە ئىچەيلى شاراپ.
بۇ پەلەك مەي تۇگۈل. بەرمەس قەتىرە** سۇ،
يول تۇتساق بىر چاغدا كېتىشكە قاراپ.

34

سازىڭنى قولغا ئال، ماڭا بەر شاراپ،
بۇلبۇلغا جۇر قىلىپ قېنى چال راۋاپ.
نەغمىسىز مەي ئىچىش بولغاندا، دۇرۇس،
ششىدىن چۈشمەيتتى شاراپ بۇلدۇقلاپ.

---

* بىتاپ — ئاغرىق، كېسەل.

** قەترە — تامچا.

35

بىر ئوت بار يۇرەكتە، ماڭا بەر شاراپ!
بۇ ئومۇر قاچماقتا، قاچقاندەك سىماپ...
قوپ ئويغان، ئىقبال * ئۇ چۈش كەبى كېتەر،
قوپ، كېتەر ياشلىقنىڭ ئوتى مىسلى ئاب...

36

ئەي ساقى! ئىپار بوي، لەئلى رەڭ مەي تۇت،
سەن ئۇششاق گەپلەرنى بېشىمدىن قۇرۇت...
كوزىلار ئەتكىچە توپىمىز بىلەن،
بىر كوزا مەي بېرىپ، بۇ كوڭۈلنى ئۇت.

37

ئايرىمىش دىن يەتمىش ئىككى دەپ مىللەت،
مەن بولاي باشقىراق بىر ئەجەپ مىللەت:
يوق كۇپرى، يوق ئىسلام، يوق گۇنا ـ ساۋاپ...
باناڭنى قوي نېرى! سەن ئۇزەڭ مەقسەت.

---

* ئىقبال ـــ بەخت، ئامەت، تەلەي.

38

ئەھتىياج ئۇستىدە بىر كوڭۇلنى ئۇت،
مۇڭۇڭغا مۇڭداش بىر ياخشى دوستنى تۇت.
كەئىبەدەك * يۇز ئويدىن لاي بىلەن پۇتكەن
بىر دىلنىڭ قەدرى چوڭ، بىل بۇنى مەزمۇت.

39

دىيىشەر: ياخشىدۇر ھور بىلەن جەننەت،
مەن دىدىم: ياخشىدۇر مەي بىلەن ئۇلپەت.
ياخشىدۇر نېسىدىن ھەرقاچاندا نەق،
ياخشىدۇر ساز ئۇنى يىراقتىن پەقەت...

40

ئايرىماس دام بىلەن داننى دىل پەقەت،
گاھ قىلۇر مېچىتكە، مەيگە ھەم رىغبەت.
ياشاشتىن بىزچە ئۇ مېچىت ئارا خام،
قاۋاقتا يار بىلەن پىشماق سائادەت.

---

* كەئىبە ــ مەككە شەھىرىدىكى مەشھۇر مېچىت.

41

غېرىپلەر ئۇچۇن سەن خىزمەت قىل يىگىت،
نامازنىڭ، روزىنىڭ قەسرىنى * يېقىت!
راست گەپنى ئاڭلىغىن ھەييامدىن ياران!
توسما يول، ئىھسان قىل، مەي ئىچ ھەر ۋاقىت...

42

تېپىشماق سىرلىرىنى ئەي كوڭۇل پەقەت —
تاپالماي قالسەن دەناچە ھىكمەت...
جەننەت قۇر بۇ يەردە جامۇ-مەي بىلەن،
تاپسەن ياكى يوق ئۇ يەردە جەننەت.

43

بۇ زامان ئەقىلدىن يوقتۇر مەنپەئەت،
ياخشى كۆن كۆرەلمەس ئەقىللىق پەقەت.
ئەقلىمنى يوقاتقۇچ نەرسىنى كەلتۇر،
زامانەم باقمىغاي، قىلىمىغاي دىققەت...

---

* قەسر — كاتتا ئىمارەت، ئوردا.

44

هایاتتا ئۇزەكۈنى ھۇشيارلىقتا تۇت،
دۇنيانىڭ ئىشىدا ئېغىرلىقتا ئۇت...
بار ئىكەن جايىدا كۆز، قۇلاق، تىلىڭ،
بۇلاردىن پايدىلان، زىنھار بولما بۇت.

45

ساقى كەل، ماڭا مەي خۇشكۆڭۈلنى تۇت!
قەدەھنى يەنى ئۇ شوخ نىگارنى تۇت!
زەنجىرەڭ تولغىنىپ ئاقار مەي ئۇچۇن،
مەن سارىڭ بولدۇم، شۇ دىلخۇمارنى تۇت!

46

ھېچ گۇنا قىلمىغان ئادەم بارمۇ، ئېيت!
دۇنيادا گۇناسىز جان ياشارمۇ ئېيت!
مەن قىلسام ياماڭلىق سەن بەرداشقا جازا،
بۇنداقتا ئورتىدا پەرق بولارمۇ ئېيت!

47

شەيخ دىدى: پاھىشە ئايالغا: "ئۇيات،
مەس بولۇپ ئوتتۇسەن قولدىن ـ قولغا پات..."
ئۇ دىدى: "شۇنداقمەن ـــ كورۇنگىنىمدەك،
سېنىڭ بۇ شەكلىگە قىلمىشىڭدۇر يات..."

48

دوست بولساڭ ئەڭ ئوبدان ئىشنى سەن ئەسلەت،
مەي بىلەن ھەملەرنى ھەيدىگىن، يوق ئەت!
بۇ تېنىم بولسا بىر توپا، خىش قۇيۇپ،
مەيخانا تېمىنى ئوڭلاشقا ئىشلەت!

49

لېۋىگە يوشۇرغان ئەي ئابى ھايات،
ئاغزىڭغا جام لېۋىن سۈيدۈرمە ھەيھات!
جام قېنىن ئىچمىسەم، مەن ئادەم ئەمەس،
سۈيگۈدەك سېنى جام ـــ قانچىلىك بىر زات؟⑧

50

شۇ ياخشى: تەقۋالىق دەرسلىرىدىن قاچ،
شۇ ياخشى: سىلىماق سۇمبۇل ئوخشاش چاچ.
قېنىكىنى شۇم پەلەك توكۇشتىن بۇرۇن،
توك ئۇسۇك قېنىنى، ششه ئاغزىن ئاچ!

51

مەي ئىچسەك قەلبى نۇر دەنا بىرلە ئىچ!
ياكى سەن بىر گۈزەل رەنا بىرلە ئىچ!
كوپ ئىچمە، ئىچ ئۇنى بەزى-بەزىدە،
مەخپى ئىچ، چىرايلىق، هايا بىرلە ئىچ!

52

ئۇلپەتىنىڭ ئىشىگىنى پاك دىللارغا ئاچ،
ناجىنس ئادەمدىن مىڭ يول يىراق قاچ.
بەرسە ئال بىر ئاقىل زەهەر، ئۇنى ئىچ،
بەرسە توك بىر ئەخمەق هەسەل، ئۇنى چاچ.

53

گۈل ئەجەپ ئوخشايسەن قىزنىڭ مەكتىگە،
مەي دېمەك قىپ-قىزىل لەۋنىڭ رەڭگىگە.
غەۋغاچى ئەي تالەي! يات ئۇزەڭ ماڭا،
كورۇنۇپ دوست كەبى چىقتىڭ سەھنىگە...

54

بىخەۋەر! بۇ جىسمىڭ تاغدەك ھېچ نىمە،
بۇ قۇببە* . بۇ توققۇز پەلەك ھېچ نىمە.
بۇ "بولۇش-بۇزۇلۇش" بەزمىدە شات بول!
بۇ بىر دەم، شۇ بىر دەم دېمەك ھېچ نىمە...

55

ئۇلمەكلىك ھەقىقەت، بار بولۇش—نىمە؟
تەلمۇرۇپ تامادا، خار بولۇش—نىمە؟
بولمىسا بىر جايدا تۇرۇشقا قارار،
جابدۇماي سەپەرگە، ئولتۇرۇش—نىمە؟

---

* قۇببە — گۇمبەز.

56

كەلمەكنىڭ، كەتمەكنىڭ پايدىسى نەدە؟
جاھاندا تۇرماقنىڭ مۇنسى نەدە؟
كويدى كوپ پاك تەنلەر پەلەك ئوتىدا،
باق، ئۇنىڭ تۇتۇنى يا ئىسى نەدە؟

57

ئىچكەندە ئەقلىڭدىن بولما بىگانە،
ئىسىڭنى يوقىتىپ جاھالەتخانە.
ئويلساڭ مەينى سەن بولسۇن دەپ ھالال،
رەنجىتىپ ھەركىمنى بولما ئەپسانە.

58

دۇنيادا ئىچ شاراپ خوشاللىق بىلە،
دەۋرى ئۇ، ئايلىنار بىرگە جەۋرىلە...
كەلگەندە نوۋىتىڭ ۋاي دىمە، بۇ جام—
بىر جامكى، ئالىمىز ئوچرەت ئىلە.

59

تۇتۇلغان قۇشتەك بىز ھايات بەنددە،
روزىگار دەرددىن دائىم دىل زىدە.
ئەرك بىلەن كەلمىدۇق بۇــ تامسز ئويگە،
كېتىمىز بۇ يەردىن ئەركسىز تەرزىدە...

60

ھاياتتىن پايدىلان مۇمكىن ۋاقتىدە،
قەدەھنى لەۋگە قوي، نەشئە * تەختىدە...
تائەتكە، گۇناغا تەگرى ھاجەتسىز،
قان شۇكا مەقسىدىك بولسا نىمىدە.

61

گەرچە مەن گۇنادىــن سەت ئۇزەم بەتبەخ،
ئەمەس بۇتپەرەستەك نا ئۇمىت ئەبلەخ.
ھەر سەھەر يادلايمەن مەي بىلەن مەشۇق،
يادىمغا كەلمەيدۇ جەننەت ھەم دەۋزەخ.

---

* نەشئە ــ خوشاللىق، شاتلىق.

62

ئوتـكەن ئۇ كۈنۈڭـنى قىلـما تولا ياد،
ئەتىكى ئىش ئۈچۈن ئەيلىمە پەرياد.
قايغۇرما ئوتكەنگە، كەلمىگەنـگە هەم،
شات ياشا، ئومرۈڭنى ئەتمـگىن بەرباد.

63

بولمايدۇ كوڭلۇم شات، بولـسام بەك هۇشيار،
مەس بولۇپ كەتسەممۇ ئەقلىم ئادىشار.
مەسلىك هەم ساقلىقتا بولسام ئورتاهال،
شۇ پەيتكە كوڭلۇم بىر ئاشىق بىقارار.

64

قولۇمدىن بۇ كوڭلۇم چىقىپ كەتسە گەر،
ئۇ، دەريا ــ بارماقچى جايىنى بىلەر.
جا سوپى ــ تارقاچا، مەنمەنلىك بىلەن
تامچا سۇ ئارتۇق قۇي، ئۇ تېشىپ كېتەر.

65

كۇنلەرنىڭ غېمىدىن كىمكى زار ئېتەر،
ئۇ يۇلار ئۇنىڭدىن زامان، ئار ئېتەر.
ششىدىن شاراپ ئىچ، ساز چېلىپ دوستۇم،
شىشەكنى تاش تېگىپ، پارە-پار ئېتەر.

66

ھىكمەتتە ئارىستو ياكى بول جۇمھۇر،
رىمغا سەن قەيسەر بول، چىنغايا پەغفور.
جەمشىتنىڭ جامىدىن مەي ئىچ ئاقۇۋەت،
جايىنىڭ گور، بولساڭمۇ بەلكى بەھرام گور.⑨

67

كوردۇممەن، بازاردا كوزىچى ئىشلەر،
كوزىغا لاي ئېتىپ، پىتىقلار، دەسسەر.
لاي دىدى ئۇستىغا: "ئاستىراق تەپكىن،
بىر ۋاقىت سەندەك مەن ئىدىم كوزىگەر".

68

هۇشۇڭ تاپ، تېنىڭدىن بۇــجېنىڭ كېتەر،
ئۇ تەڭرىم سىرىنىڭ كەينىدىن ئوتەر...
شاراپ ئىچ، خوشال ئوت، بىلمەيــسەن چۈنــكى
قەيەردىن كەلدىڭسەن؟ بارىسەن قەيەر؟

69

بۇ كوزا مەندەك بىر ئاشىق ئىدى زار،
مەشۇقى ئۇنىڭكى سۇمبۇل چاچ نىــگار.
كوزىــنىڭ تۇتقۇچى ــ يارنىڭ بوينىغا
سېلىنغان قول ئىدى بىر چاغ بەختــيار.

70

يولداشلار، تۇققانلار قولدىن كەتتىلەر،
ئەجەل ئۇ، بىر ـ بىرلەپ بەربات ئەتــتــىلەر.
تىرىكلىك بەزمىسى ئارا ئىچىــشتۇق،
ئۇلارغا بالدۇرراق مەسلىك يەتتىلەر.

71

مەي ئىچكىن، تېنىڭنى تۇپراق پارچىلار،
توپاڭدىن مەيگە كۇپ، كوزىلار ياسار.
دوزاقنى، جەننەتنى يادىڭدىن چىقار،
پۇتمىگەي * ئۇنىڭغا كىمكى ئەقلى بار.

72

دىيىشەر: جەننەتتە هورۇ ـ كەۋسەر ** بار،
ئېرىقتا مەي بىلەن سۇت، شېكەر ئاقار...
ماڭا مىڭ نېسىدىن بىر نەق ياخشىراق،
تولدۇرۇپ قەدەھنى تۇتقىن قېنى يار!

73

دىققەت قىل، بولغاندا ئەقلىڭ كوزىگەر!
خار قىلما ئىنسانىڭ تۇپرىغىن، يېتەر!...
پەرىدۇن بارمىغى ـ خسراۋ پەنجىنى،
پەلەككە يەم قىلدىڭ، مەقسىدىڭ دەپ بەر. ⑩

---

* پۇتمىگەي ـــ چۇمپۇتمىگەى، ئىشەنمىگەي.
** كەۋسەر ـــ جەسەتتىكى بۇلاق.

74

دۇنـيادا گۈزەل سوز قۇرئان ئوقۇلۇر،
داۋام مەس، بەزى بىر زامان ئوقۇلۇر.
بار قەدەھ لېۋىدە يارقىن بىر ئايەت،
بۇ ئايەت ھەر جايدا ھەر ئان ئوقۇلۇر.

75

گۈل چېغى، سۇ يېنى بولسا ئېكىنزار،
ئىككى ـ ئۈچ چاخچاقچى دوستۇڭ، ياخشى يار؛
ئال قەدەھ، ئىچسە كىم شۇ چاغ تاڭ مېيى،
بۇتخاناڭ، مېچىتىڭ ھەممىسى بىكار.

76

ئېچىلمىش بەخت گۈلى، ۋاقىت ساڭا يار،
نى ئۈچۈن شاراپتىن قوللىرىڭ بىكار؟
ئىچ شاراپ! زامان ئۇ، ھىلىگەر دۇشمەن،
مۇنچىلىك بىر كۈننى تاپمىغىڭ، دېشۋار.

77

ئەجەل ئوق ئاتقاندا قالقىنىڭ بىكار،
ئېغىناپ ئالتۇندا ياتقىنىڭ بىكار.
تەكشۈردۈم ئالەمنى... ياخشىلىق ياخشى،
بۇنىڭدىن باشقا گەپ ساتقىنىڭ بىكار.

78

رەنجىتمە خەلقنى سەن، رەنجىتسەڭ ئەگەر،
تۇن يېرىم بولغاندا ناله-زار ئېتەر.
تايانما مۇلكىگە، رەڭگى-رويىغا،
ھەر بىرىن بىر كېچە، ئۇ ئېلىپ كېتەر...

79

تۇققان شۇ، يات بولسا ۋاپادار ئەگەر،
يات ماڭا، كويۇمسىز تۇققان بەچچىغەر.
ئەمەلدە نەپ قىلسا، زەھەر ــ دورا ئۇ،
ئاغرىتسا بال قاچان، بال ئەمەس، زەھەر.

80

ئاققۇچى بىر ياقۇت جامىدا باردۇر،
ياقۇتتەك يالتىرات، بىرىپ روھقا نۇر.
ساقى، بەر قولۇمغا تولغان بىر جامنى،
تىرگۈزسۇن، جاننىڭ شۇ جامىدىن مەزكۇر.

81

مالامەت تارتتىممەن سۇيگەچ سېنى يار،
ۋەدىنى بۇزسامەن جازاغا تەييار...
دەرتلىرىڭ تارتماقنى كۆڭلۇم خالايدۇ،
قىيامەت بولغىچە ئومۇر بەرسە يار.

82

شات ياشا، دۇنياغا كەلگەنلەر كېتەر،
جان چىقسا تەن ئۇچۇن ئۇ پەريات ئېتەر.
شۇ تۇرغان خىيالچان كىشىلەر بىر چاغ،
كۆزىچى ئۇستامغا ئوزىن دەسىتەر.

83

قولـــدا لاي تۇتـــقان ئاشۇ كوزنـــگەر،
ئەقلىنى، كۇچىنى شۇڭا سەرپ ئېتەر.
مۇشتلايدۇ، تېپىدۇ لاينى ئۇ، بىراق
بۇ لاينىڭ توپىسى بەدەندۇر مەگەر!.

84

ئەي كوڭۇل! باقىدۇر * مەي بىلەن دىلبەر،
رىيانى * * يەرگە ئۇر، بولما ھىلىگەر...
ھەقىقى ياخـــشى سەن، شۇنـــداق "كەۋسەر "ئـــچ،
مۇرتەزا * * * بولسۇن ئۇ ساقى ـــ مەي سويەر.

---

* باقى ـــ مەڭگۇ، ئەبىدى.
** رىيا ـــ يالغانچىلىق، ساختىلىق.
*** مۇرتەزا ـــ ھەررەت ئەلى.

85

ساقلىساڭ سەن سىرنى ئېيتاي بىر خەۋەر،
تارىخىي "ئادەم"دىن گەپنى مۇختىسەر *:
غەم لېيى بىلەن ئۇ، پۇتكەن جاپاكەش،
جاھاندا يەپ ئىچتى، كەتتى سوڭ ** بەدەر.

86

كەمىستمە ئىچكەننى، ئىچمىسەڭ ئەگەر،
قىلغايمەن، تووۋىنى تەكرىم بەرسە گەر.
قىلارسەن ئىپتىخار، مەي ئىچمەيمەن دەپ،
يۇزلەرچە ئىش قىلدىڭ، ئىچكەندىن بەتتەر.

87

مەي ئىچكەن دوزاققا كىرەر دېيىشەر،
بۇ سوزگە پۇتمەيمەن، بۇ خاتا خەۋەر.
قالىدۇ ئالقاندەك قۇرۇقلام بېھىش.
دەۋزىخى بولغاندا ئاشقىلەر، مەسلەر.

---

* مۇختىسەر — قىسقا، قىسقىچە.

** سوڭ — كېيىن.

88

ئازات بول، زامانىنىڭ ۋەھمىدىن دىلدار،
بىھۇدە تەشۋىشنى تاشلىۋەت ئى يار.
ئومرۇڭنىڭ لىباسى ھامان يىرتىلار،
قىلغىنىڭ ـ ئەتكىنىڭ ئىبىتقىنىڭ بىكار.

89

شاتلىقنى تەشۋىشكە تېگىشسەڭ ئەگەر،
خاتىرجەم كۆڭۈلگە چېچىپ سەن زەھەر؛
بىر ئومۇر ئەقلىڭنىڭ ماتىمىدە بول،
ھازا تۇت! نادان دەپ پەقەت سېنى دەر.

90

ئۇزۇنىنى بەك سوپى ئۇلار كورستەر،
دەل رىيا يۇكسىڭ ئاستىدا كېتەر...
بۇ ـ قىرىق ئىشتۇر كىم نىقابى تەقۋا،
كاپىردىن يامانراق دىن سېتىپ يۇرەر.

91

بىر گۈرۈھ ئاغىزىدا لاپۇ-قاپ، غۇرۇر...
بىر گۈرۈھ كوچىلىدە ھور بىلەن ھوزۇر.
بىلىنگەي پەردىنى ئاچساق ئىش ئوچۇق،
ياق، بۇلار سېنىڭدىن نېرى-نېرىدۇر.

92

نى چاققا رەڭگى-روي، بويىغا سەن ئەسىر،
ياخشىغا، يامانغا سەن مۇنكىر-نەكىر؟ *
مەيلى سەن زەمزەم بول، يا، ئابى ھايات،
بارار جاي تۇپراقتۇر، يۇرگۈزگەن پىكىر...

93

خوشلىشىپ بەدەندىن ئەزىز جان كېتەر،
ئىككى خىش گورىمىز ئاغزىنى ئېتەر.
باشقىلار گورىگە شۇنداق قويغىلى،
خىش بولۇش نوۋىتى بىزگە ھەم يېتەر.

---

* مۇنكىر-نەكىر — گوردىكى ئولۇكلەرنى سوراق قىلغۇچى ئىككى پەرىشتىنىڭ نامى.

94

بىزگە گۈل يەتمىسە مەيلى تىكەن بار،
بىزگە نۇر تەگمىسە مەيلى ئوت تەييار.
بولمىسا مەللە تون، خانىقا، شەيخلىق،
داڭ بىلەن چېركاۋ ھەم بار ئىكەن زۇنىنار.

95

دىيىشەر: دۇنيادا كىم قانداق ياشار،
مەھشەردە قويۇقاندا شۇ يوسۇن قوپار...
بۇ يەردە يۈرەيلىك مەي ۋە يار بىلەن،
مەھشەردە بۇلار ھەم بىز بىلەن تۇرار.

96

جىسمىمىز ئۇستىدە شۇنداق نەقشى بار:
ئوتتىدۇ بىزدىن يۇز ئەخمەقلىق قاتار...
ئوڭلىنالمىدىمەن، چۇنكى قېلىپقا
توكتۇڭسەن بوتادىن شۇنداق نەقشى كار!

97

ياخشىمەس هاياتىڭ ساقسىز، مەيسىز،
ياخشىمەس تاماشا نەغمىسىز، نەيسىز...
تەكشۈردۈم ئىنچىكە دۇنيا ئەھۋالىن،
يەكۈن بۇ: ياخشىلىق ـ ياخشىكەن، دەيسىز.

98

ئاشقىلار تېپىشتۇق، ئولتۇرۇشتۇق بىز، ـ
تىرىكلىك غېمىدىن يوقتۇر غېمىمىز...
زەۋقى ـ شەۋق مېيىدىن بىر جامدىن ئىچتۇق،
شۇنچە هور، شۇنچە مەس، خوشال قەلبىمىز.

99

مەي كۈپى يېنىغا سالدۇق جايناماز،
ئادەمگە ئوخشىدۇق مەي ئىچكەچكە ساز،
ئىبادەتخانىدا ئوتكەن بىھۇدە ــ
ۋاقىتنى قاۋاقتا تولىمەكچى باز.

100

جا پۇلۇڭ ئوتمەيدۇ، ئۇلپەتخانىمىز،
سۇپۇرۇپ قىلىنغان ساختىدىن پاكىز.
قاۋاقتىن چىقتى چال، دىدى: مەي ئىچىڭ،
ئەسىرلەر ئۇخلاشقا مەجبۇر بولىسىز....

101

بۇ چەرخ بىر — باغلىغى بەزەڭ ئومرىمىز،
جەيھۇن بىر — ئەسەرى قانلىق يېشىمىز.
دوراق بىر — ئۇچقۇنى تارتقان رەنجىمىز،
پەردەۋس بىر — مەزگىلى شاتلىق ۋاقتىمىز.⑪

102

ھاياتتىن ئارپىدەك غەممۇ يېمەيمىز،
ناشتىلىق بولسىلا، كەچلىك دىمەيمىز.
ئاشخانا بەرمىسە پىشىقان بىر تاماق،
قىلماقنى خام تاما ھەرگىز بىلمەيمىز.

103

يار ئومرى غېمسمدەك بولسۇن بەك داراز *،
ئۇ، قىلدى ئىلتىپات مەن غېرىپقا باز.
كوزۇمگە كوزىدىن تاشلىدى نەزەر،
"ئەجرى قىل دەرياغا..." يولىن تۇتتى ساز.

104

ماڭا سەن دۇنيادا گۈزەل مىسلىسىز،
ماڭا سەن كوزۇمدىن ئەتىۋا، ئەي قىز.
ئادەمگە جېنىدىن ئەزىز نەرسە يوق،
ماڭا سەن جېنىمدىن يۇز ھەسسە ئەزىز.

105

سەن بىلەن سىرداشسام قاۋاق ئىچىرە ساز،
كوپ ياخشى مېھرابقا قىلغاندىن ناماز.
ئەي تامام مەخلۇقنىڭ بېشى، ئاخىرى!
لۇتپى قىل، خالىساڭ مەيلى قىل گۇداز **.

---

* داراز — ئىگىز، ئۇزۇن.
** گۇداز — كويدۇرۇش.

106

قاۋاقتا كوردۇمەن بىر قېرى ئەزىز،
دىدىمەن: كەتكەندىن خەۋەر بەرسىگىز.
ئېيتتى ئۇ: مەي ئىچكىن، كەتتى كوپ كىشى،
ئۇلاردىن ئۇچۇر يوق زادى بىر ئېغىز.

107

قىل ئۇسۇل، جۇرلىشار پۇتقا قولىمىز،
ئىچكەننى بوتاكوز بىلەن سۇيىمىز...
زەۋقى كەم ئىچكەنىڭ ياش يىگىرمىدە،
كورۇڭ مەي زەۋقىنى ئاتمىش ياشتا سىز.

108

ئەي جېنىم! ئىشچانلار نەمۇنىسى بىز،
بولسا ھەم باش ئىككى، بىردۇر جىسمىمىز.
مەلۇم بىر دائىرە ئىچرە يۇرسەكمۇ،
بىرلىشەر ئاخىردا بىزنىڭ بېشىمىز.

109

قەدەھ تۇت! دۇنيانىڭ كارى بىر نەپەس،
بىر نەپەس شات بولساق، بولدى بىزگە بەس.
قارشى ئال ھەر ئىشنى خاتىرجەم تۇرۇپ،
شەخسى ئۇ، كۇتكەندەك ئىش بولغان ئەمەس!

110

قوللىرىم جام تۇتقان مېنىڭ مەيپەرەس،
تۇتۇشقا مۇنبەر ھەم كىتاپ ئەرزىمەس.
سەن قۇرۇق بىر سوپى، مەن ھول گۇناكار،
قۇرۇغى تۇرغاندا ھولنى ئورتىمەس.

111

بولمىساڭ ئۇۋۇچىسەن، ئۇۋۇدىن قىلما بەھس*،
بىلمىگەن نەرسەڭنى تەپسىر** قىلما، تەس.
كىم مەنا سورىسا، سەن كورگەننى ئېيت،
ھېچقاچان ئۇستازىڭ كورگەننى ئەمەس...

---

* بەھىس ــ بەس ـ مۇنازىرە.
** تەپسىر ــ شەرھى، ئىزاھ، بايان.

112

بىر بۇلبۇل چىمەنگە كەلدى ئۇزى مەس،
گۈل بىلەن جامۇ-مەي خەندان ئەردى بەس.
دىدى ئۇ قۇلاققا: "غەنىمەت ۋاقىت!
ئۇمۇرنى كەلتۈرۈش ھېچ مۇمكىن ئەمەس..."

113

قولۇمدىن كەتتى ئۇ سەرمايەم، ئەپسۇس،
ئەجەلدىن خۇن بولدى كوپ ئادەم ئەپسۇس.
كەلمىدى كەتكەندىن بىرسى، قايتمىدى،
سورايتتىم: "قانداق، — دەپ، — ئۇ ئالەم؟"، ئەپسۇس.

114

قەلبىم ھېچ ئىلىمدىن مەھرۇمۇ ئەمەس،
قالدى ئاز سىرلاردىن مەپھۇمۇ * ئەمەس.
قارىسام ئۇزەمگە چىن ئەقىل بىلەن،
ئۇتۇپمەن ھېچ ئەھۋال مەلۇمۇ ئەمەس.

---

* مەپھۇم — چۈشەنچە، يېتىنگەن نەرسە.

115

قاۋاقتىن بىر بوۋاي چىقتى ئۇزى مەس،
قولتۇقتا جايناماز، قولىدا رۇمكا، بەس.
نىمە ئىش بۇ، ــ دىدىم ئاڭا، ــ جان ئاتا!
دىدى: ئىچ! جاھانـنىڭ ئىشىدۇر ھەۋەس...

116

يېتىشسەڭ، شاراپسىز تۇرما بىر نەپەس،
شات ئېتەر ئەقلۇ، دىن، قەلبىڭ بۇ ھەۋەس.
قىلاتتى "ئادەم" گە ئىككى مىڭ سەجدە،
ئازازىل ئىچكەندە، بىر قېتىم ئەمەس.⑫

117

بولمىدىم كەيىپسىز تاكى بىر نەپەس،
لەيلە تۇلقەدرىدە * ھەتتا بولدۇم مەس.
لېۋىمدە جام لېۋى، كوكرىگىمدە كۇپ،
شۇنىڭ بويىندا قولۇم بولدى، بەس.

---

* لەيلە تۇلقەدرى ــ قىممەتلىك، قەدىرلىك كېچە. بارات ئېيىنىڭ 15 ـ كۈنىدىكى شەبى قەدرى يەنى ئايەم كېچىسى.

118

مەيلدۇر ئوتپەرەس جامى قىلسا مەس،
مەن بولسام كاپىر ياـــتەرسا * بۇتپەرەس؛
ھەر گۈرۈھ ھەققىدە ھەر خىل سوز قىلۇر،
مەن بولاي ھەر نەرسە، مەن ئۇزەمنىڭ! بەس.

119

شاراپسىز ياشاشقا مەن قادىر ئەمەس،
تەن يۇكىن شاراپسىز تارتمىغىم بەك تەس...
مەن پەقەت شۇنداق بىر ۋاقىتنىڭ قۇلى:
ئال دىسە ساقى جام، مەن ئەيتسامكى بەس!

120

ئەي كوڭۈل! ھاياتتىن تاپقىنىڭ رەنجىش،
ئەھۋالىڭ ھەر كۈنى ئۇزىنى خۇن قىلىش.
نىمىشقا كەلدىڭ جان، "تەن" دىگەن يەرگە؟
ئاخىر ئىش ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىش...

---

* تەرسالىيات دىندىكى ئادەم، كاپىر، خرىستىيان دىگەن مەنىلەرى بار.

121

ئالەمگە مەن قاراپ كوردۇم غەيرى ئىش:
ئەل ئارا ئىگىز-پەس تەمىن ئېتىلىش....
نەگە مەن قارىسام، خۇدايا توۋا!
شۇندا مەن بەختىمنى كوردۇم كاج ئىمىش...

122

بىلمىدىم نى ئۇچۇن ۋۇجۇتقا كېلىش؟
بىلمىدىم نېسىۋەم دوزاقمۇ، بەھىش؟
ساز، نىگار، مەي—ئۇچى مەن ئۇچۇن بولسۇن
سەن ئۇچۇن ئۇ—نېسى جەننەتكە كىرىش.

123

ياخشىدۇر كوڭۇلنى مەيدىن شات قىلىش،
ئۇ، كېلىپ-كەتكەننى كەمرەك ياد قىلىش.
ياخشىدۇر بۇ ئوتنە، بۇ مەھبۇس جاننى،
ئۇي-پىكىر بەندىدىن سەل ئازات قىلىش.

124

ياخشىدۇر ئەبلۇھەتتە ياخشى نام ئېلىش،
پەلەكنىڭ چەرخىدىن ئۈيات زارلىنىش...
تائەتۇ، تەقۋاغا مەغرۇر بولماقتىن
ياخشىراق مەي ئىچىپ مەس بولۇپ قېلىش.

125

رۇمكىغا شاراپنى كەپلەپ ئىچ ئاداش،
دىلرەبا بىر قىزنى ئەسلەپ ئىچ ئاداش.
مەي ئۈزۈم قېنىدۇر، دەيدۇ ئۇ ساڭا:
ھالال دەپ قېنىمنى سوزلەپ ئىچ ئاداش.

126

چۈلدىسىز ئوي بىلەن سەن ئاغرىتما باش،
مەي ئىچكىن رۇمكاڭنى توشقۇزۇپ ئاداش.
كەل ئۇزى ھارام ئۇ، ئانىسى ھالال—
ئۈزۈمنىڭ قىزىنى * ئەيلە بەزمىداش.

---

* ئۈزۈمنىڭ قىزى — بۇ يەردە مەي كوزدە تۇتۇلىدۇ.

127

نەۋ باهار كېلىش ھەم زىمىستان ئوتۇش—
ھاياتنىڭ ياپرىغىن بىر-بىرلەپ توكۇش...
ئىچ شاراپ، يىمە غەم؛ دۇنيانىڭ غېمى—
بىر زەھەر؛ دارىسى قەدەھنى ئوپۇش * .

128

پەزلىگدىن گىدەيمە، مەيگە سەن يېپىش!
باققىن شۇ كەۋسەرگە، قوي دوزاق، بىھىش...
مەي ئۇچۇن سەللىنى، تونىنى سات قورقما،
سەللىسىز بېشىڭغا يېنىكلىك بېرىش...

129

قەھرىگدىن جەھەننەم، مېھرىگدىن بىھىش
ئەزەلدە تەڭرىم ئۇ، بەرپا ئەيلىمىش...
بەزمىگاھ جەننەتتىن توسسەن مېنى،
گۇنايىم يوق تۇرۇپ، بۇ قانداقچە ئىش؟

---

* ئوپۇش — سۇيۇش.

130

چىمەننىڭ بېشىغا يامغۇر توكتى باش،
تۇرالماس شاراپسىز ئەمدى بىردە باش.
قىلدۇق بىز كوكتاتنى سەيرى، كىم قىلۇر،
توپىمىز ئۇندۇرسە كوكتاتلىق ئاداش؟

131

بۇ پەلەك ئويۇنچى، بىزلەر ئويۇنچاق،
ھەقىقى بىر سوز بۇ، ھىچ ئەمەس چاخچاق.
يوقلۇقنىڭ ساندۇغى ئىچرە چۇشىمىز،
بىر-بىرلەپ تاختىدىن ئويىنلىپ بولساق.

132

دوستقا ھەم دۇشمەنگە ياخشى ياخشىلىق،
قىلالماس يامانلىق ياخشى، سەت قىلىق.
ئەسكىلىك قىلغاندا دوست دۇشمەن بولۇر،
دۇشمىنىڭ دوست بولغاي بولسا ئەن ئىللىق.⑬

133

ئەزەلدە لېيمنى ئەتكەنتى خالىق،
قىلماقچى ئىشمنى بىلمىش ئۇ ئېنىق...
ھەر گۈنا قىلساممۇ ھوكمىدىن قىلدىم،
مەھشەردە جازالاش — بۇ نېچۈك مەنتىق؟⑭

134

ئاغمىچى سوزىگە سالمىغىن قۇلاق،
يېگىچى ئىلگىدىن ئالغىن سەن ھاراق.
بىر - بىرلەپ كېتىشتى كەلگەنلەر بۇرۇن،
دېرەك يوق ھېچ قايتىپ كەلگەندىن بىراق.

135

ياخشىدۇر ئاق رۇمكا، قىپ - قىزىل ھاراق،
ياخشىدۇر چاك، دۇتار ئاڭلىسا قۇلاق.
جامۇ - مەي كەيپىدىن بىخەۋەر سوپى،
ياخشىدۇر بىزدىن ئۇ، بولسا بەك يىراق.

136

شۇنداق بىر كوچۇلگە ئىست! ئوتنى يوق،
بىر گۈزەل ئىشقىدىن بېشىدۇر قۇرۇق.
قايسى كۈن مەي ئىچمەي ئوتكۈزدۇڭ پەقەت،
شۇ كۈننى مەنسىز دەپلا چوتنى سوق.

137

ساز بېگى شاھلىقتىن كونا بىر ھاراق،
نەشئەسىز نەرسىنى تاشلىۋەت يىراق.
مەي كۈپى ئاغزى زور خىسراۋ تاجىدىن،
پەرىدون مۇلكىدىن بىر جام ياخشىراق.

138

ئۈزاتتىم قولۇمنى چىچىگا ئۇماق،
ئۈزاتتىم ھەقىقى... بۇ ئەمەس چاخچاق.
بۇ ساراڭ كوچىلۇمنى كوردۇم چېچىگدا،
ئۈزاتتىم قولۇمنى كوچىلۇمگە شۇنداق.

139

يا، سېنىڭ ۋەسلىڭگە يەتمەس قول، ئاياق،
يا، سېنى تاشلاشقا تاقەت يوق بىراق.
دىيەلمەي كىشىگە تارتقان دەرتنى، يا
قىينىن ئىش، ئەجەپ دەرت، بۇ گۈزەل پىراق.

140

قايسى كۈن رەڭگىمنى كورسەڭ يالتىراق،
كوڭلۇمدە بىرتالاي دەردىم بار، بىراق...
كوزلىرىم دەريادىن ئىچىرە سۇ ئۈزگىن،
"ئادىمى ئابى" سەن، ئۈزسەڭ شۇنداق ساق...⑮

141

سەھەرنىڭ سالقىنى ئاچتى گۈل ـ چېچەك،
شات بولدى بۇلبۇلۇڭ گۈل يۈزىدىن بەك.
ئولتۇرغىن گۈل ئىچىرە، چۈنكى بۇ گۈللەر
توكۈلۈپ، بولمىز بىزمۇ توپىدەك.

142

بەرمىدى قايغۇدىن باشقىنى پەلەك،
يوتكىسەك يەرنى ھەم ئىش قىلماس بولەك.
كەلگەنلەر ھالىنى بىلسە كەلمىگەن،
قىلمىغاى كېلىشنى ھەرگىزمۇ تىلەك.

143

دۇنياغا كەلمەيتتىم مەندە بولسا ئەرك،
كەتمەيتتىم جاھاندىن، يەتسە كۇچ دېمەك.
كەلمىسەم، بولمىسام، كەتمىسەم مەنچە،
شۇ "بولۇش ـ يوقلىش" يېرىدە تىلەك.

144

دۇنياغا پاك كېلىپ بىز بولدۇق ناپاك،
بەك خوشال كېلىپ بىز، بولدۇقكى غەمناك.
توكۇلدۇق سۇ بولۇپ دىلىنىڭ ئوتىغا،
ئومۇرنى ئالدى يەل، بىز بولدۇقكى خاك.

145

ئاغزىمنى كوزىغا قويدۇممەن دىمەك،
مەقسىدىم كوپ ياشاش چارىسىن بىلمەك.
ئۇ دىدى، لېۋىنى لېۋىمگە قويۇپ:
"مەي ئىچكىن، قايتا يوق جاھانغا كەلمەك!"

146

داس سۈپەت بېشىڭدا تۇرغان بۇ پەلەك،
ئاستىدا خارۇ-زار بولسا كىم زىرەك.
جامۇ-مەي شۇنچە دوست، لەۋگە لەۋ قويار،
توكۇلگەي ئورتىدا بىراق، قان دىمەك.

147

ماڭا دوست بولمىدى بىر كۈنمۇ پەلەك،
ئاچمىدى چىرىيىن بولدى تاش يۈرەك.
قايسى كۈن شاتلىقتا ئالسام بىر نەپەس،
شۇ كۈنى ئاچتى يۈز غەم ماڭا ئىتەك.

148

ئەيلىدىڭ كوڭلۇمنى ئەي پەلەك غەمناك *،
خوشاللىق كويىنگىم قىلىپ مۇنچە چاك...
قىلدىڭ سۇ، بىر شامال ئەسكەندە ماڭا،
ئاغزىمغا سۇ ئالسام، قىلدىڭ ئۇنى خاك**.

149

نان، تۇزنى بىلمىدىڭ ئەي چەرخى پەلەك،
قىلدىڭسەن يالىڭاچ بىزنى بېلىقتەك.
يېلىڭنى ياپىدۇ، بىر ئايال چەرخى،
بىر خوتۇن چەرخى ئۇ، سەندىن ياخشى بەك

150

قەلبىمگە پىچىرلاپ ئېيتتى بۇ پەلەك:
"ھەر ئىشنى مەندىنلا كورمەك نى كېرەك؟
ئىش ئۇچۇن گەر بولسا مەندە ئىمتىياز،
يۇرەمتىم چورگىلەپ مەن ئۇزەم دىمەك."

---

* غەمناك — غەمكىن.
** خاك — توپا، تۇپراق.

151

ئاله‌منى تۇزگه‌نده، تۇزگۇچى ئىلىك،
نىمشقا قىلماپتۇ، بۇندا ته‌كشىلىك؟
تۇزۇلمه ياخشىكه‌ن، بۇزۇش نه ئۇچۇن؟
گه‌ر يامان دىگه‌نده، كىمده كه‌مچىلىك؟

152

دىسه‌ڭ سه‌ن كۆڭلۈمچه يۇرسۇن بۇ په‌له‌ك،
روھىڭنى په‌رۋىرىش قىلىشىڭ كېره‌ك.
مه‌ن ئېيتقان: "غه‌م يىمه، مه‌ي ئىچ!" دىگه‌نگه،
جان ـ دىلىدىن قوشۇلۇش لازىمدۇر، دىمه‌ك.

153

مه‌ي هارام؛ هاالالىق شه‌رتى توت تۇرلۇك:
مه‌قسىدى، مىقدارى، ئۇلپه‌ت، ۋاق نىچۇك.
شۇ شه‌رتله‌ر ته‌له‌پكه ئۇيغۇن بولغاندا،
دە‌نانىڭ ئىشىدۇر به‌لكى ئىچكۇلۇك.

154

شاراپتىن باشقا گەپ ئاز بولغان تۇزۇك،
قەدەھنى قىز قولى ئۇزاتقان تۇزۇك.
مەي ياخشى يەر ژە كوك ئارا ھەممدىن،
بولغىنىڭ مەيپەرەس سەرگەردان تۇزۇك.

155

تېنىڭدە بولغىچە پەي، تومۇر، سۆڭەك...
ياشاۋەر تەقدىرىڭ يېزىلغىنىدەك.
باش ئەگمە دۇشمىنىڭ رۇستەم * بولسا ھەم،
يېلىنما دوستۇڭغا ھاتەم ** ئۇ، دېمەك.

156

بىز سۇيگۇ كاپىرى، مۇسۇلمان بولەك،
بىز زەئىپ چۇمۇلە، "سۇلايمان" *** بولەك.
بىزدە بار سېرىق يۇز، كونا بىر چاپان،
سەن دېگەن چاپانچى، ئۇ دۇكان بولەك.

---

* رۇستەم — تارىختا ئوتكەن مەشھۇر كۇشتىنگەر باتۇر.
** ھاتەم — تارىختا ئوتكەن مەشھۇر سىخى ئادەمنىڭ ئىسمى.
*** سۇلايمان — ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان ئەلەيھىسسالام.

157

ياخشىدۇر دىلبىرىم، پۇتۇڭنى سۈيىمەك،
باشقا قىز لېۋىگە سۈيگىنىمدىن بەك...
خىيالىڭ ئىتنىڭ قولۇمدا كۆندۈز،
كېچىلەر ئىشىمدۇر ۋەسلىڭ ئىزدىمەك.

158

بولمىغىڭ لازىمدۇر مۇھەببەتتە پاك،
بولمىسۇ شۇم ئەجەل ئىلكىدە ھالاك.
پەرۋاسىز، بوش تۇرما ئەي گۈزەل ساقى،
بولمىسۇ، مەي بەرگىن، ئاخىر دەمدە خاك.

159

مەن ئۇلسەم بىر بەزمى سىز ئىجات ئېتىڭ،
ئۇزۇنارا دىداردىن دىلنى شات ئېتىڭ.
قەدەھنى ئالغاندا ساقى قولىغا،
بىچارە ھەييامنى دوستۇم ياد ئېتىڭ.

160

ئەۋۋەلدە ئوزەمگە ئاشنا قىلدىڭ،
سوڭ نېچۈن ئوزەمدىن سەن جۇدا قىلدىڭ؟
ئېيتساپ قىلىپسەن باشتا بولمىغىم،
ئالەمدە نى ئۇچۈن بىناۋا قىلدىڭ؟

161

ھەساپ ئال ئوزەڭدىن! بار ئىكەن ئەقلىڭ،
نى ئېلىپ كەتمەكچى، نى ئېلىپ كەلدىڭ؟
ئېيتسەن: ئولۇم بار، ئىچمەيمەن شاراپ،
ئىچسەڭ ھەم ئىچمىسەڭ، مەۋجۇت ئولۇمسىڭ.

162

كەل ئاداش يىمەيلى غېمىن ئەتىنىڭ،
كۇتەيلى ۋاقىتنى بىر دەم ئۇمۇرنىڭ....
بۇ ئوتەڭ قالدۇ... بىز بولساق دوستى—
يەتتى مىڭ يىل بۇرۇن ئوتكەن "كىشى"نىڭ.⑯

163

زامانه غېمىدىن غەملىك سەن ئۇزۇڭ،
نى چاققا دىلىڭ قان، ياشلىقتۇر كوزۇڭ؟
چىققۇچە بۇ هايات هالقىسىدىن سەن،
شات ياشا، نى چاققا دەرتلىكتۇر سوزۇڭ؟

164

يۇتۇم مەي جەمشتىڭ دولىتىدىن چوڭ،
مەي بويى مەريەمنىڭ ناشتىسىدىن چوڭ.
سەھەردە مەس دىلىڭ تارتقان بىر ئاھى،
بۇ سەئىد، ئەدھەمنىڭ نالىسىدىن چوڭ.⑰

165

غىزايىم ئۇچۇن سىز ماڭا مەي بېرىڭ،
قەھرىڭا يۇزۇمنى ياقۇتتەك قىلىڭ.
مەن ۋاپات بولغاندا مەي بىلەن يۇيۇپ،
تال ياغاچلىرىدىن جىنازام ئېتىڭ.

166

بىر جامكى ئەيلىمىش ئىختىرا ئەقىل،
قەدىرلەپ شۇ جامغا يۇزنى سۈيدى بىل.
'پەلەك' نام كوزىچى شۇنداق جام ياساپ،
تارقىدىن يەرگە ئۇ، ئۇرىدۇ سەجدىل.

167

ساتادەت يولىغا ماڭغان بۇ ئەقىل
ھەر كۈنى يۇز ئىھتىيار ساڭا. ئاڭلىغىل!
"مىنۇت"نىڭ قەدىرگە يەتكىن، ھۇشۇڭ تاپ،
بىر ئولسەڭ تىرىلمەك قايتا يوق، بىلگىل.

168

دىيىشەر بەھىش بار، ئۇندا ھور ئايال،
بەھىشتا ئەڭ ئالى شاراپ، ياخشى بال...
دۇرۇستۇر قىزىپەرەس، مەيپەرەس بولساق،
ئىكەنغۇ ھەر جايدا شۇ يوسۇن ئەھۋال.

169

كىم كوردى جەننىتىڭ، دوزىقىڭ ئەي دىل؟
كىم كەلدى ئولگەندىن، قىل گېپىڭ ئەي دىل؟
بىز قورققان، يېلىنغان نەرسىنىڭ، ئاڭلا:
ئىسمى بار، جىسمى يوق...مۇشۇ ــ جىڭ، ئەي دىل!

170

سۇس بولما، تەڭرىدىن بۇيرۇغاننى قىل،
ئايىما بىر ناننى ئەل بىلەن يېگىل!
قىلما قەست كىشىنىڭ مالۇ ــ جانىغا،
مەي كەلتۇر، ئۇ دۇنيا ئۇچۇن مەن كېپىل.

171

چىرايلىق بىر كۇندە جامنى قولغا ئال،
يېنىڭدا ئولتۇرسۇن بىر گۈزەل جامال.
مەي ئىچكىن شات ــ خورام، چۇنكى بۇ پەلەك
چورگىلىپ سېنى ئۇ ئەيلىگەي زاۋال.

172

بۇگۈن بەك ئوبدان كۈن ــ ھاۋا موتىدىل،
يۇدى گۈل يۇزىنى يامغۇر خوپ ئىسىل.
سىرىق گۈل ئۇستىدە بۇلبۇلجان دىدى:
مەي ئىچىش ۋاقتى بۇ، قەدىنى سەن بىل.

173

كوڭلىمىز ھورمىتى، يارىم قېنى كەل!
مىك مۇرات ـ مەقسەتتىن ئەيلە بىرنى ھەل.
بىر كوزا مەي ئەپكەل، كوتىرەي ئۈنى،
توپامدىن كوزىلار ياشاشتىن ئەۋەل.

174

مەي بەرسەك تاقىا ھەم ئويىنايدۇ ئۇسۇل،
كىم دىسە مەي ئوسال، ئوسالدۇر ئۇشۇل،
مەي ئىچسەم توۋىغا بۇيرۇيسەن مېنى.
روھنى ئۇ تەربىيەت ئېتەر، سېنى گۈل...

175

ئەي شەھەر مۇپتىسى سەندىن بىز ئەپچىل،
ھۇشياررراق سەندىن بىز، ئىچسەكمۇ سىجىل.
ئىچىمىز سەن ئادەم، بىز ئۇزۇم قېنى،
قايسىمىز قانخورراق؟ توغرا بىر گەپ قىل!

176

شۇشىدىن بۇلدۇقلاپ چۇشسە مەي گۇزەل،
سامانىڭ ئاۋازى ھەمدە نەي گۇزەل.
بېشىڭدا مەي بولسا قولتۇقتا جانان،
زاماندىن غەم يوقتۇر... بۇ ھەي-ھەي گۇزەل.

177

گەردىشى پەلەكتىن پەقەت ئىككى خىل—
ئادەمنىڭ پىسەنت قىلماسلىغىن بىل:
ياخشى ھەم ياماندىن ۋاقىپدۇر بىرسى،
بىرسى ئۇ، دۇنيادىن بىخەۋەر، رەزىل.

178

شەيدا مەن بىر يارغا، لەۋلىرى ھەسەل،
گىرىپتار غەمگە ئۇ بولەك جايدا، دەل.
ئۇنىڭدىن بىر ئىلاج سورايمەن دىسەم،
بىزنىڭ ئۇ تۇنۇپنىڭ ئۇزىدۇر كېسەل.

179

گەردىشى پەلەكتىن دائىم غەمدە دىل،
مەندىكى پەسلىككە قارشى مەن سەجىل:
ئىلىمىم يوق جاھاننى تاشلاپ كەتكۈدەك،
ياكى يوق غەم يېمەي تۇرغۇدەك ئېقىل.

180

كاشكى بىر تىنغۇدەك جاي بولسا، گۈزەل...
يەتكۈزسە يولىمىز شۇ ئورۇنغا دەل؛
ئۇنسىمۇ يۇز مىڭ يىل ئوتۇپ توپىمىز —
ئىچىدىن گۈل ـ چىمەن، كاشكى بىر مەھەل.

181

بۇ ئىككى ئىشىكلىك جايدا بار ھوسۇل:
رەنجىش ۋە جان بېرىش... ياخشى ۋاقىپ بول!
شات كۆڭۈل ھەركىمكى، ئۇ ئەمەس تىرىك،
بەختلىك ــ ئانىسى تۇغمىدى ئۇ شول.

182

بىر كۈنى خۇمدانغا مەن بارغان ئىدىم،
كوزىلار سوزلەردى، بەزىبىرسى جىم.
گەپ قىلىپ بىر كوزا ئېيتتى ئۇ، ماڭا:
ئەتكۈچى، ئالغۇچى نەدە بىزنى؟ كىم؟

183

ئەي تەڭرى! باشتىلا ئەتتىك سەن لېيىم،
يىپەكمۇ يا يۇڭمۇ؟ ئېگىرىدىك يىپىم.
ياخشىلىق، يامانلىق ئوتسە مېنىڭدىن،
بۇ ئىشنى قىلدۇرىدۇك... نە مېنىك ئەيۇبۇم؟

184

سەرگەردان بولۇشنى يەنە باشلىدىم،
بەش قېتىم نامازدىن يۇزنى چويرىدىم.
نەدە بىر شىشە بار، مەن شۇ يەردە نەق،
شىشدەك سوزۇشتىن بويۇن، يانمىدىم.

185

شۇ بۇگۇن ئاتەشتەك يىگىتلىك چېغىم،
مەي ئىچەي، شۇنىڭدا كۆڭۈل شاتلىغىم.
ئەيىپلىمەك مەينى سىز ئاچچىق نەرسە دەپ،
ھاياتىم ئاچچىغى ئۇ مېنىڭ دېغىم.

186

مەن شاراپ ئىچسەممۇ مەسلىك قىلمىدىم،
رۇمكىدىن باشقىغا قولنى سوزمىدىم...
مەيىپەرەس بولۇشتىن غەرىزىم نىمە؟
ئۆزىپەرەس بولۇشتىن يېنىش مەقسىدىم.⑱

187

بۇ جاهان ئەمەسكەن بىزگە جاي مۇقىم،
يارسىزلىق، ئىچمەسلىك ــ خاتالىق ئىزىم.
سىز "قاچان يارالدى دۇنيا؟" دىمەكلە...
مەن كەتسەم، بۇ دەۋا بىلەن نى ئىشىم!

188

مېنىڭدىن ئۇمەرگە يەتكۈزۈڭ سالام،
ئېيتىڭىز: قىلىسەن خاملىق ئەي ھەييام!
مەي قاچان ھارام دەپ ئىيتتىم مەن ساڭا؟
پىشقانغا ھالال ئۇ، خاملەرگە ھارام.

189

كوزامنى يوقاتتىڭ سۇندۇرۇپ، رەببىم!
ياپتىڭ بەخت ئىشىگىنى، سەن ئۇرۇپ رەببىم!
گۈل رەڭلىك شارابىم توكتۇڭ يەرگە سەن،
قالدىڭمۇسەن ياكى مەس بولۇپ رەببىم؟!

190

تەڭرىمنىڭ ۋەدىسى جەننەت ئىچرە جام،
نى ئۇچۇن دۇنيادا قىلۇر مەي هارام؟
مەس ئەرەپ قەستلىگەچ هەمزە توگسىن،
مەي هارام دىمىشتۇر، بىلىڭ خاسۇ-ئام! ⑲

191

تۇر، ماڭا شاراپ بەر، سوزنى قوي بۇ دەم!
ئۇ، كىچىك ئاغزىڭدۇر بۇ كىچە توئمەم.
بىزگە ئوز مەڭزىڭدەك گۇلگۇن مەيىنى تۇت،
چىچىڭدەك چىچىلغان بۇ مېنىڭ توبەم...

192

مېنىڭدىن مۇهەممەت رۇسۇلغا سالام—
يەتكۇزۇپ، ئېيتىڭلار بۇنداق بىر كالام:
نە ئۇچۇن شەرئىدە شۇنچە ئېچىغان—
ئايران ئۇ، هالالۇ، پاكىز مەي هارام؟

193

شۇبۇ كۇن ــ "جۇمه كۇن" دەل ئۇنىڭغا نام،
ئىچ شاراپ كوزاڭدىن، يوق دەپ تۇرما جام.
باشقا كۇن بىر قەدەھ مەي ئىچەر بولسا ڭ،
ئىككىنى ئىچ بۇگۇن ــ سەيدىلئەييام * .

194

مەي ئەگەر ئۇ، هارام، ئۇنى ئىچ داۋام،
بەلكى ئىچ ساز ئارا ئۇنى سۇبهى ـ شام.
ياقۇتتىن تولغان جام كەلسە قولۇڭغا،
بىر قەترە تېمىتماي ئىچ ئۇنى تامام.

195

خوشال ئوت، ئومۇرنىڭ هاسىلى بىر دەم،
بۇ تۇپراق ــ تۇپرىغى كەيقۇباد * * ۋە جەم * * * .
قىل قىياس بىر خيال، ئالدىنىش يا چۇش...
هاياتنىڭ تەهتى هەم ئەهۋالى ئالەم.

---

* سەيدىلئەييام ــ ئۇلۇغ كۇن، كۇنلەرنىڭ ئۇلۇغى، خوجىسى.
** كەيقۇباد ــ ئىران كىيانىيانلار سۇلالىسىنىڭ بىرىنچى پادىشاسى.
*** جەم ــ جەمشىت.

196

سوزلىسەم ھەرقاچان مەن نادانلىغىم،
پەرىشان بولىدۇ بەك مېنىڭ دىلىم.
مۇسۇلمان بولۇشۇم قىلدى تەقەززا،
شۇ ئۈچۈن بېلىمگە زۇننار باغلىدىم.

197

پەلەكنىڭ بەنىدىن ئازات بولمىدىم،
يارىلىپ قالغاندىن بىر شات بولمىدىم؛
مەن قىلدىم دۇنياغا شاگىرتلىق تولا،
شۇ چاققا تېخى مەن ئۇستات بولمىدىم.

198

بىر قولۇم قۇرئاننى تۇتتى، بىرسى جام،
گاھىدا ھالال مەن، گاھىدا ھارام.
كوك گۈمبەز * تېگىدە بىزلەر ياشىغان،
يا ئەمەس مۇسۇلمان، يا كاپىر تامام.⑳

---

* كوك گۈمبەز — ئاسمان.

199

مەي ئىچىش، شات بولۇش رەسمى ــ ئايىنىم،
كۇپرىدىن ھەم دىندىن ئازاتلىق ــ دىنىم.
"تويلۇغۇك ئېيت" دىسەم، دۇنيا ئاتلىق قىز،
شاتلىغىك تويلۇغۇم، ــ دىدى، ــ قالىنىم.

200

بىر چىمەن، بىر ساقى، شاراپ بىرلە جام
جەم بولسا، جەننەت شۇ ماڭا، ۋەسسالام.
ئاڭلىما جەننەت ھەم دەۋزەخ گېپىنى،
كىم كوردى ئۇلارنى؟ بولدى، گەپ تامام.

201

ئوتكۇنچى جاھاندىن زەررە يىمە غەم،
شات ياشا، خوش ئوتكۈز، بار ئىكەن بىر دەم.
دۇنيانىڭ خۇلقىدا بولغاندا ۋاپا،
باشقىدىن تەگمەيتتى نوۋەت ساڭا ھەم.

202

تۇيۇقسىز ئۇرغىچە سېنى تۇندە غەم،
ياخشى مەي كەلـتۇرسۇن بۇيرۇغىن سەنەم!
سەن ئالتۇن ئەمەسقۇ بىر دەم كومۇشۇپ،
باز * كۆڭلاپ ئالغىلى قايتىدىن بىر دەم؟

203

ئىشقىڭنىڭ دامىغا چۈشتى بۇ بېشىم،
بولمىسا، مەي بىلەن مېنىڭ نى ئىشىم؟
توۋانى ئاڭ بەردى، جانانىم بۇزدى،
تون تىكتى سەۋرى ئۇ، يىرتتى دەۋرانىم.

204

بولسا بىر قىزىل مەي، بىر تۇم شېئىر ھەم،
جىق ئەمەس، پۇچۇق نان، باھوزۇر بىر دەم...
ئۇلتۇرساق مەن ۋە سەن بىر خارابىدە،
بۇ ـــ قاڭداق پاشالىق سەلتەنەتتىن كەم؟

---

* باز ـــ يەنە مەنسىدە،

205

ئىشقىدىن پال ئېچىپ تۇرسام مەن شۇ دەم،
يۈرەكتىن سوزلىدى دانا موھتەرەم:
"بەختلىك شۇ كىشى، بولسا ئويىدە
بىر گۈزەل مەھبۇبى، يىلدەك تۇنى ھەم..."

206

ئەزەلنىڭ سەييادى * قىسماق قويدى ھەم،
ئوۋلىدى بىر ئوۋنى، قويدى ئات "ئادەم".
ياخشىلىق، يامانلىق ھەر ئەھۋال ئوتمىش،
ئۇ، قىلىپ، سەن، ماڭا دوگگىدى ھەر دەم.

207

ئولۇمىڭ ــ بىر ئولمەك، ئولگىن بىر قېتىم،
سەن نىمە بىچارە، بۇ ــ نېچۈك بېسىم؟
نى ھاجەت بۇنچە غەم؟ چۈنكى نايىتى
سەندە بار قان، تومۇر، تېرە بىر سىقىم...

---

* سەييات ــ ئوۋچى.

208

ئەجەلدىن بىر دەمنى ئاسراپ ساقلىدىم،
ئومۇرنىڭ شاخىدىن مەن ئۈزگەن ئىدىم،
تۈپرىغىم ەلۋىرە تاسقالغۇچىلىك،
ئالەمنى غەلۋىرگە سالدىم، تاسقىدىم.㉑

209

ئۇقۇيدۇ بۇ زامان بۇلبۇلۇڭ داستان،
ياقۇت رەڭ شاراپنى تەڭلىسۇن جانان.
ئىچىلدى گۈل كۈلۈپ، تۇر، بۇ يەرگە كەل!
سېنى ھەم كۈلدۈرسۇن ئىككى كۈن بوستان.

210

گۈل دىدى: يۇسۇپ مەن، مىسرىدۇرچىمەن،
ئاغزىمدا لەببا ـ لەب * زەر * *، ـ ياقۇت دىگەن...
مەن دىسەم دەللل تاپ، ئېيتتى ئۇ ماڭا:
مانا قان، قاراپ باق كويىنگىمگە سەن.

---

* لەببا ـ لەب ـــ لىپمۇ ـ لىپ، لىقمۇ ـ لىق.
** زەر ـــ ئالتۇن.

211

بىر يارغا كىم قولى يەتتىلەر قاچان؟
سانچىماي بىر تىكەن قەلبىگە زامان؟
تىلىندى تارغاقنىڭ قەلبى شۇنچە كۆپ،
مەشۇقنىڭ چېچىغا يەتتى قول ھەر ئان.

212

جەمشىتنىڭ جامنى ئاختۇردۇق چىنان،
بىر كېچە تېچ ئۇخلاپ، تاپمىدۇق ئامان...
بۇ جامنىڭ تەئرىپىن ئاڭلاپ ئوزىمىز —
بىر "جاھان كورگۈچى" جام بولدۇق ياران.

213

قۇش ئىدىم، ئۇچتۇممەن "سىر دۇنياسى"دىن،
يېتەي دەپ يۇكسەككە، ئوتۇپ پەرىدىن...
تاپمىدىم بۇ جايدا سىرداش بىر كىشى،
چىقتىممەن ئاستا ئۇ كىرگەن ئىشىكتىن.

214

بۇ يولغا كەتكەندىن قايتقان بارمىكىن؟
مەن سورأي بىر خەۋەر، ئاشۇ شەخسدىن...
ئۇستىگىكى نى ئىكەن بۇ سارايدا يەت،
كەلمەيسەن دۇنياغا يەنە قايتىدىن.

215

مەس ئىدىم، ئوتتۇممەن قاۋاق ئالدىدىن،
ئۇچرىدى ئاقساقال تۇتۇپ شىشىدىن.
دىدىممەن: تەڭرىدىن قىلمامسەن هايا،
دىدى:ئىچ، ئەپۇنى كۇتكىن تەڭرىدىن.

216

كەلمىگەن ئىش ئۇچۇن بولمىغىن سامان.
هادىسە كەلگەندە قورقما هەر ياماڭ.
بۇ بېخىل دۇنيادىن ئال تېگىشلىگىڭ،
قىل ئىشىڭ، ئوز ئىشىڭ قىلغىچە جاهان.

217

قولۇڭدا بار ئىكەن بىرغىنام ئاق نان،
ئىككى جىڭ مەي، يەنە قوي گوشى بىر سان؛
ئولتۇرساڭ يار بىلەن بىر خارابىدا،
بۇنداق بىر دولەتنى تاپمىغاي سۇلتان.

218

دىيىشەر: مەي ئىچمە شەباندا ياماڭ،
رەجەپ ھەم تەڭرىگە خاس ئايدۇر باران!
شۇ ئايلا بولغاندا خۇدا، رۇسۇلىڭ،
ئىچەيلى قالمىشتۇر بىزگە رامىزان.

219

تىللايسەن بىزنى ئەي زاھىت پىشمەنمان...
بىز دائىم مەس خاراپ ئەھلى دىل ئىنسان.
سەن ساختا تەسۋى ھەم رىيا كەينىدە،
بىز ماڭدۇق مەقسەتكە مەي بىلەن ھامان.

220

بۇ پەلەك قەستىدۇر يوقتىش ھامان،
سەندىن ھەم، مەندىن ھەم ئالماقچىدۇر جان.
بىر زامان بوستاندا ئولتۇرايلى، كەل!
توپىمىز ئۇستىدە كوكلىگەي بوستان.

221

ئىچ شاراپ، ياتارسەن يەردە كوپ زامان،
بولمىغاي يولدۇشۇڭ، مۇڭدۇشۇڭ ئىنسان!
ئىيتمىغىن ھىچكىمگە بۇ مەخپى سىرنى،
بىر قېتىم سولغان گۈل ئىچىلغاي قاچان!؟

222

بىر يۇتۇم مەي ياخشى كاۋۇس مۇلكىدىن،
كەيقۇباد تەختىدىن، تۇس قورۇسىدىن.
ئاشقىنىڭ تاڭ سەھەر چەككەن نالىسى،
ياخشىدۇر زاھىتنىڭ ساختا ھۇسىدىن...

223

مەي ئىچىش، ئولتۇرۇش، ئۇلپىتى جانان،
سوپىنىڭ رىياكار ئىشىدىن ئوبدان.
دوزاقى بولغاندا مەس ئاشىق ئەگەر،
جەننەتنى كورۇشنى خالىماس ھىچ جان.

224

مەي ئىچەي شۇنداقكى: ئولگەندىن كېيىن،
مەي بويى كەلسۇن ئۇ، كومگەن توپىدىن.
شۇ بويدىن قەۋرەمگە چىققان چالا مەس،
پۇتۇنلەي مەس بولۇپ كەتسۇن خۇددىدىن.

225

بۇ تەييار بەختتنى قولدىن بەرمىگىن،
بىۋاپا يارغا ھىچ باشنى ئەگمىگىن!
قالغان ئاز ئۇمۇرنى بىلگىن غەنىمەت،
ئۇمۇرگە نامازدەك قازا يوق لېكىن.

226

هەقىقەت ئىزلەپ ھېچ بېشى قاتمىغان،
شەخسىيەت سىرتىغا قەدەم ئاتمىغان ــ
شەخسلەر قىلىشتى، بەتنام ياخشىغا،
قالمىدى ئۇلارنى ھېچ ئوخشاتمىغان...

227

بىر گۈرۇھ تالاشتا مەزھەپ ۋە دىندىن،
بىر گۈرۇھ تەڭرىنىڭ بار ـ يوقلۇغىدىن...
توغرا يول ئۇ ئەمەس، بۇ ئەمەس دىدى،
شۇ چاغدا بىر كىشى تامنىڭ كەينىدىن.㉓

228

ئول كىمكى تۈزۈپتۇر زىمىن ۋە ئاسمان،
داغ قويدى داغلانغان يۈرەككە ھامان.
بەك نۇرغۇن ياقۇت لەۋ*، زۇلپى ** ئىپارنى،
تۈپراقنىڭ قوينىغا سالدى بىر زامان.

---

* لەۋ ــ كالپۇك.
** زۇلپى ــ چاچ.

229

چاچ پەلەك بېشىغا قاتتىق چاكۇ ـ توزان،
ئىچ شاراپ، يۇر مەھبۇب يېنىدا ھامان.
شۇنچە كوپ كەلگەندىن بىرسى يانمىدى،
نە ھاجەت تائەتتىن سوزلىشىش بۇ ئان.

230

ھەر سەھەر بولدۇممەن قاۋاقىقا راۋان،
ھەمرايىم چاتاق سوز غېرىپلەر ھامان.
ئىنساپ بەر، ئەي مەخپى ئىشنى بىلگۈچى!
قاۋاقتا مەن قىلاي مۇناجات بۇ ئان.

231

قۇرۇپسەن ھەر ياققا ئىككى يۈز قاپقان،
ئېيتسەن يوقلۇر بۇكا پۇت قويغان.
قاپقانغا كىمدە ـ كىم دەسسەپ تاشلىسا،
تۇتسەن "ئاسى" دەپ، قىلسەن گۇمران.

232

بەھرام بۇ قەسىردە ئىچكەن بىر زامان،
بۇگۈن ئۇ كېيىككە، تۈلكىگە ماكان...
ئولۇمگە ئۇۋلاندى قۇلاندەك ئۇزى،
"بەھرام گور" بىر ئومۇر قۇلان ئۇۋلىغان.

233

ئەي ساقى! گۈل ـ چىمەن نەشئەلىك بۇ ئان،
يەنە بىر ھەپتىدە بولغاي ئۇ، خازان.
مەي ئوتلا، گۈلنى تۈت، كوز يۇمۇپ ـ ئاچساڭ ـــ
گۈل تۈپراق بولىدۇ، كوكتاتلار سامان...

234

بىر رۇمكا مەي تەڭدۇر يۇزدەك دىن بىلەن،
بىر ئوتلام مەي تەڭدۇر مۈلكى چىن بىلەن.
دۇنيادا مەي دىگەن شۇنداق بىر ئاچچىق،
تەڭدۇر ئۇ جان ئاتلىق مىڭ شېرىن بىلەن.

235

هەرقاچان كورۇنگەي باقسام بىر چەمەن،
كەۋسەردىن بىر ئېرىق، جەننەتتىن گۈلشەن...
دوزاقتىن سوزلە ئاز، سەھرا بىھىشتۇر،
ئولتۇر بۇ بىھىشتا بىر بىھىش * بىلەن...

236

دىيىشەر: كورۇندى ماھى رامىزان **،
بۇ چاغدا قاۋاقنى چۇرگىلەش ياماڭ...
ئۇنداقتا ئىچەيلى بارات ئېيىدا،
ئوتەيلى ھېيتقىچە كەيپ بولۇپ ياراڭ!

237

ئاسمانغا زۇھرە قىز چىققاندىن بۇيان،
مەيدىن خوپ نەرسىنى كورمىدى ئىنسان.
كائىنىمەن كوڭلۇمدە مەي ساتقۇچىغا،
مەي سېتىپ، نىمىنى ئالماقچى نادان؟

---

* بىھىش — جەننەت. بۇ سوز بۇ يەردە "جەننەت هورلىرى" دىگەن مەنىدە قوللىنىلغان.
** ماھى رامىزان — رامىزان ئېيى.

238

قۇي ماڭا سەن شاراپ، سۇپ ـ سۇزۇك گۈلـگۈن،
توك ئۇلۇغ ششىنىڭ بوغىزىدىن ساپ خۇن ...
بىزگە يوق شۇ بۇگۈن جامۇ ـ مەيچىلىك ـــ
ياخشى دوست كوڭلى تۇز، يۇرىگى ئالتۇن.

239

مەي ـــ تېنىم قۇۋۇۋىتى، ئوزۇقلۇغى جان،
ماڭا ئۇ، كوپ مەخپى سىرلەرنى ئاچقان.
بىر يۇتۇم مەي باخشى ئىككى دۇنيادىن،
مەندە يوق بۇنىڭدىن باشقا بىر ئارمان.

240

مەن ئولسەم يۇيۇڭلار مېنى مەي بىلەن،
ئوقۇڭلار ياخشى دەپ شېئىر، مەي دىگەن،
دىسەڭلار مەھشەردە مەن بىلەن بولاي،
مەيخانا ئىشىگىنىڭ تۇپرىغىدا مەن.

---

* خۇن ـــ قان. بۇ يەردە "شاراپ" مەنىسىدە قوللىنىلغان.

241

ئېرىگەن ياقۇت ــ مەي، شىشىسىدۇر كان،
جامىدۇر گويا تەن، مەي دىگەن بىر جان.
كۇمۇشتەك بىر جامكى شاراپتىن كۇلەر،
ياشتۇر ئۇ، شۇنىڭدا دىل قېنى پىنھان* .

242

ماختىدىم شاراپنى ئۇمۇر بويى مەن،
ئەتراپىم تولدى مەي سايمىنى بىلەن.
ئى زاھىت! بولسا گەر ئۇستازىڭ ئەقىل،
ئۇستازىڭ شاگىرتىم، كوپ ھولۇقما سەن!

243

ھالىمدىن ساڭا يار خەۋەر بېرسەمەن،
بۇنى مەن ئىككى سوز بىلەن ئېيتسەمەن:
ئىشقىڭدىن تۇپراققا كەتسەم مەن ئولۇپ،
مېھرىڭدىن تىرىلىپ قايتا چىقسەمەن.

---

* پىنھان ــ يوشۇرۇن، يوشۇرۇنغان، بېكىنگەن.

244

ئەجەلنىڭ پۇتىدا بولسام باش توۋەن،
بىر قۇشتەك قولىدا پارچىلانساممەن
توپامـدىن مەي ئۇچۇن شۇشىلەر ياساڭ
تىرىلەي بىر دەمگە مەي بويى بىلەن.

245

قانچىلىك يوقاتسام ئۇزەمنى، بارمەن،
قانچىلىك ياماشسام شۇنچە پەس خارمەن.
قىزىقكىم "بارلىق"نىڭ مەيىدىن ئىچىپ،
قانچىلىك مەس بولسام شۇنچە ھۇشيارمەن.

246

ئاچماققا يول يوقتۇر سىرلەر پەردىسىن،
ھېچ خەۋەر تاپمىدى ھېچكىم بۇ ئىشتىن...
بىزگە يوق تۇپراقتىن باشقا مەنزىلگاھ،
ۋادەرىغ! بۇ چوچەك ئۇزۇن ھەمـمىدىن.

247

ژىمنده كورۇنگەن ھەر زەررە ياران!
بىر ۋاقىت ئىدى ئۇ ئاپتاپتەك جانان...
تۇپراقنى يۇزۇڭدىن ئاستىراق ئېرتقىن،
بىر گۈزەل يۇز ئىدى بىر چاغ بۇ-توزان.

248

شاتلىقنىڭ كىتابىن ئوقۇغىن ھامان،
دىلغا غەم دەرەختىن تىكمىگىن ياران!
شاراپ ئىچ، مەقسەتكە ئەيلىگىن ئىجرا،
دۇنيادا قانچە ۋاق تۇرمىغىڭ ئايان.

249

بىلەمسەن، تاڭ سەھەر خوراز ھەرقاچان
نىمىشقا قىچقىرىپ، ئەيلىگەي پىغان؟
ئۇ دەيدۇ: "ئومۇردىن بىر كېچە ئوتتى،
تاڭنىڭكى ئەينىگى ئوزرە ئەي نادان!"

250

ئۇرۇغۇم تىكتىلەر يوقلۇق سۈيىدىن،
سالىدى ئوت روھىمغا غەمنىڭ ئوتىدىن.
يۈرىمەن شامالدەك شۇ تۈپراققىچە،
توپامنى ئالمىشلەر مەزكۇر توپىدىن.㉔

251

قورقىدۇ دىمىگىن مېنى جاھاندىن،
خەۋپىم يوق ئولۇمدىن، ئەسلا بىر جاندىن.
ئولمەكلىك ــ مۇقەررەر قورقسام، قورقمىسام،
قورقمەن پەس كۈنگە ئۇچراپ قالغاندىن...

252

ئاغرىتما قولۇڭدىن كەلسە خەقنى سەن،
ئاچچىقلاپ ئالايما زەھەر كوز بىلەن.
رەنجىتمە ئەلنى ھېچ، رەنجىسەڭمۇ گەر،
شۇ پەقەت ئاسايىش * ئاچقۇچى دىگەن.

---

* ئاسايىش ــ ئامانلىق، خاتىرجەملىك.

253

مەس ئىدىم، كوزامنى ئۇردۇم تاشقا مەن،
ئۇ دىدى ئوزگە خاس بىز خىل تىل بىلەن:
"هولۇقما، مەنمۇ هەم سەنـدەكلا ئىدىم،
سەنمۇ هەم مېنىڭدەك ئاخىر بولىسەن".

254

ئىچىمگىل بەك شالاق، بىئەقىل بىلەن،
بېشىڭنى ئاغرىتقاي ئۇنداقلار دېگەن...
تۇن بويى تۇغدۇرار مەس بولۇپ پاسات،
كەچۇر دەپ ئەتىسى سوزلەر مىڭ تۇمەن.

255

مەي بەرگىن ئەي ساقى، رەڭگى ئەرغىۋان،
قايغۇدىن تۇمشۇققا كەلدى چۇنـكى جان.
مەس بولۇپ ياتاي مەن تاكى بىخەۋەر —
ئوزەمدىن، زاماندىن شۇنداق بىر زامان.

---

* ئەرغىۋان — قىزىل.

256

يۇتۇم مەي مال ـ مۇلكى جاھاندىن بەلەن،
مەي كۇپى سەرپۇشى * مىلك جاندىن بەلەن.
بىر مەسنىك ئاغزىنى ئېرتقان ياغلىغى
بەلكى مىلك رىداسى * * ئىشاندىن بەلەن.

257

جاھاندا ئەي باشلىق ھەممىگە پۇتۇن!
مەي بېرەر قايسى چاغ شاتلىق روھ ئۇچۇن؟
ـــ يەكشەنبە، دۇشەنبە، سەيشەنبە، چاھار،
پەيشەنبە، جۇمە ھەم شەنبە ـــ ھەممە كۇن.

258

قاۋاقتا ماڭا ئۇ دىلبەر كېچە ـ تۇن،
بىلدۇرمەك بولۇپ چىن قەلبىنى پۇتۇن.
تولدۇروپ بىر جامنى تۇتتى، دىدى: ئال!
دىسەم: ياق؛ دىدى: ئال! خاتىرىم ئۇچۇن...

---

* سەرپوش ـــ ياپقۇچ.
** رىدا ـــ ھاپىز، ئىشانلار بويىنغا سېلىۋالىدىغان رومال.

259

نەدە ئۇ لەۋلىرى ياقۇتتەك جانان؟
نەدە ئۇ زەۋقى جان، بويلىرى رەيھان؟
مۇسۇلمان يولىچە مەي ھارام ئىكەن،
نەدە ئۇ، ئىچىۋە، جىگىراق مۇسۇلمان؟

260

ئەي كۆكۈل تەل ـ توكۇس تەييارلىق شۇ ئان،
خوشاللىق باغلىرىڭ نېمەتتىن تولغان.
بۇ "بولۇش ـ بۇزۇلۇش" بەزمىسىدە كۈل،
ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن سوڭ كوچىسەن كارۋان!

261

جاپاكار بۇ پەلەك، بىۋاپا دەۋران!
ھىچ ئادەم مۇشكۈلىن قىلمىدى ئاسان...
دىلى داغ بىر كىشى كورسە ھەر يەردە،
قويدى داغ ئۇستىگە قايتا داغ ھامان.

262

خوش كەلدىڭ، بۇ كەلگەن سۆيگۈ جان سەنمۇ؟
پۈتمىدىم كەلسەڭمۇ، بۇ جانان سەنمۇ؟
مەن ئۇچۇن بىر ئىچكىن، نە تەڭرى ئۇچۇن،
شۇنداق ئىچ، بىلەلمەي، شۇ تۇرغان سەنمۇ؟...

263

بۇ جاھان بولۇشتىن مەقسەت بىز ئۈزى،
ئەقىل كوزى گوھىرى پەقەت بىز ئۈزى.
يۇمۇلاق دۇنيانى بىر ئۇزۇك دەسسەك،
ئۇنىڭغا قويغان كوز، زىننەت بىز ئوزى.

264

تاڭ يورۇپ يىرتىلدى تۇنىڭ ئىتىگى،
قوپ ئىچكىن! بولمىغىن غەمنىڭ كېتىگى*...
ئىچىۋال، تاڭ يورۇپ كوپ باقار بىزگە،
بىز ئۇ چاغ، تۇپراقنىڭ پايى-پېتىگى...

---

* كېتەك — توخىنىڭ كاتىگى. بۇ يەردە غەم-قايغۇنىڭ ماكانى دىگەن مەنىدە.

265

ئولۇكنى، تىرىكنى سەن باشقۇرغۇچى،
بۇ چەرخى پەلەكنى تۇتۇپ تۇرغۇچى...
مەن يامان بولساممۇ، مەنـده نىمه ئەيىپ؟
شۇنداق بىر يامانىنى سەن ياراتقۇچى!

266

ئادەم بىر ششدەك، جان ئۇنىڭدا مەي،
ئادەم بىر نەي بولـسا، جان ساداسى نەي.
بىلەمسەن ئادەمنى، نىمە ئۇ، ھەييام؟
بىر خـيال پانۇسى، ساڭا دەپ بەرەي.

267

ھەسسەمگە چۇشۇپتۇ مەي ئىچىش ئىشى،
نى ئۇچۇن كىشىنىڭ تەنە قىلمىشى؟
قىلسا مەس ئىنسانىنى ھەر ھارام نەرسە،
كورمەيتتىم دۇنيادا بىر ھۇشيار كىشى.

268

بولسۇن بەك پەيزىلىك سوھبەت بىزدىكى،
ئورتەنسۇن زاھىتىنىڭ تەقۋا ئىتتىگى...
قۇراق تون، ساماۋى سەللىلەر بولسۇن،
ھاراقخور پۇتىنىڭ بىر كىگىز چىگى.

269

ئەي شاراپ! تۇت يارنىڭ قىزىل لەۋىنى،
تاپتىڭ سەن ئاجايىپ ئىشنىڭ ئېپىنى...
سۇيدى مەي قەدەھنىڭ ئالتۇن لەۋىگە،
ئاققۇزغاچ بۇ يولدا يۇرەك قېنىنى.

270

ۋاي ئىسىت، يۇرەككە دەرمان يەتمىدى،
چىقتى جان، جانانغا بۇ جان يەتمىدى.
يەتتى مەن بىخەۋەر ئومرۇمگە پايان *،
ۋە لېكىن ئىشقىمغا پايان يەتمىدى.

---

* پايان — ئاخىر، ئاخىرلاشماق، تۈگىمەك، تامام بولماق.

271

پەخرىمدۇر مەيخانا، ئەھلىدۇر ئەھلى،
چوڭقۇررراق قارىساڭ كىچىكتۇر سەھۋى.
ياخشى قەلب يېتىشمەس مەدرىسەڭدىن ھېچ،
يىغىلسۇن بۇ ماكان ــ سارايى جەھلى.

272

مەي ئىچسەم توسسىار بەزىلەر مېنى،
ئېيتىشار: مەي دىگەن دىنىنىڭ دۇشمىنى.
دىنىنىڭ ئۇ دۇشمىنى بولسا، مەي ئىچەي،
ئەلۋەتتە ھالالدۇر دۇشمەننىڭ قېنى...

273

بىر قاداق شاراپتىن جامىنى تولدۇراي،
شۇ يوسۇن ئىككى جام مەيدىن باي بولاي.
ئاۋال دىن، سېزىمنى قىلىپ ئۇچ تالاق،
ئويلىنەي ئۇزۇمنىڭ قىزىنى* ئالاي.

---

* ئۇزۇمنىڭ قىزى ــ مەي، مۇسەللەس.

274

بېرىلمىش بۇ قەدەر ماڭا رەڭگى-روي،
لالىدەك گۈزەل يۈز، گويا سەرۋى * بوي.
بىلمىدىم نەققاشىم مېنى بۇنچىلا
نى ئۇچۇن ياساپتۇ؟ مەجھۇل مۇشۇ ئوي.

275

تامادىن دۇنياغا كوز تىكىكەن كىشى!
ئويلامسەن جاھاندىن كوچمەكلىك ئىشى؟
ھۇشۇڭ تاپ، ئاخىرقى ھالىڭغا قارا،
نە بولدى باشقىغا پەلەك قىلمىشى؟

276

شەۋكىتى خاقانىنى، "كەي" نىڭ ** تاجىنى،
مەن ساتاي مەي ئۇچۇن سەللە شايىنى...
مەككارلىق ئەلچىسى تەسۋى دىگەن ئۇ،
مەن ساتاي مەي ئۇچۇن شۇ دەسمايىنى.

---

* سەرۋى — ئارچا دەرىخى. بۇ يەردە "كېلىشكەن"، "ئوسكىلەك" "گۈزەل" مەنىسىدە قوللىنىلغان.

** "كەي" — كەيقۇباد، كەيخسراۋ ناملىق پادىشالارغا ئىشارەت.

277

تاڭ سەھەر ۋاقتىدۇر قىل خورۇش ساقى!
تەييارداۋۇر مەي، قاۋاق، مەيپۇرۇش ساقى!
بۇ ئەمەس نامازدىن سوز ئېچىش يىرى،
قوي تەقۋا * گېپىنى، ئەيلەنۇش * * ساقى!

278

ئاتتى تاڭ، بىر رۇمكا شاراپ ئىچىلى،
ئۇياتنىڭ ششەسىن تاشقا ئۇرىلى،
ۋازكېچىپ ھەل بولماس ئارزۇدىن بىز،
ساز بىلەن بىر سۇمبۇل چاچنى تۇتىلى.

279

بۇ ۋاقىت گۈل پەسلى، ئەركىمچە يۈرەي،
شەرئىدە توسقاننى مەن قىلىپ كورەي،
لالە يۈز گۈزەللەر بىلەن نەچچە كۈن،
رەڭگىمنى لالەدەك قىلىپ چورگىلەي.

---

* تەقۋا — تەركى دۇنيا ئادەم.
** نۇش — ئىچمەك.

280

گۈل ئۈزره بۇلۇتـــتىن نىقاپ بار تېخى،
يۈره‌كته بىر مېهرى شاراپ بار تېخى.
كه‌تمه يار،ئۇخلاشنىڭ ۋاقتى بولمىدى،
ئىش شاراپ، ئۇپۇقتا ئاپتاپ بار تېخى.

281

كه‌تكه‌ندىن بىرسى هەم قايتىپ كه‌لمىدى،
په‌ردىنىڭ كه‌يىنىدىن ئۇ سوزله‌ر ئىدى:
ئىش پۇته‌ر نىيازدىن، نامازدىن ئه‌مه‌س،
كىم يالغان نامازنى پايدىلىق دىدى؟

282

خالىسام نىمىنى، خالىماس ته‌ڭرى،
شۇ سه‌ۋه‌پ خالـــغان نه‌رسه‌م ناتوغـــرى.
خاهىشى ئۇنىڭكى توغرا دىگه‌نـــده،
خاهىشىم مېنىڭكى بولىدۇ ئه‌گرى.

283

دىمگەن گېپىمنىڭ بەلكى ياخشىسى،
ئەقىلگە سەرمايە مۇشۇ ئىككىسى:
ھەر ئاشنى يېيىشتىن، يىمگەن تۇزۇك،
بولمىسۇن، بولغاندىن ئۇلپەت ئەسكىسى.

284

مەن كوردۇم زىمىنىدا ئۇخلىغانلارنى،
زىمىنىڭ ئاستىدا بوككەن جانلارنى.
مەن كوردۇم يوقلۇقنىڭ سەھراسىدا دەل،
كەلمىگەن ھەم كېلىپ خوشلاشقانلارنى.

285

ئەي سەنەم! قايسى قول ياسىدى سېنى،
چىرىيىڭ چۈشۈردى ئاينىڭ نەرقىنى...
كەلسە ھېيت، گۈزەللەر ھوسنىنى بىزەر،
بىزەرسەن يۈزۈڭدىن ھېيتنىڭ ھوسنىنى.

286

ئوتتى بۇ ئۇچ كۇنلۇك ئومۇر نوۋتتى،
ئوتكەندەك چول-دەشتىن بىر شامال پېتى.
مەندە بار شۇ چاققا ئىككى كۇن غېمى،
"تۇنۇگۇن" ھەم "ئەتە" شۇ كۇنلەر ئېتى.

287

دەسسىگەن تۇپرىغىن ئويلىماس كىشى،
بىر گۇزەل چېچى ئۇ، بىر نىگار قېشى...
تۇرۇشقان زور بىنا، راۋاقتىكى خىش
بىر ۋەزىر بارمىغى، بىر شاھنىڭ بېشى.

288

كۇن ۋە تۇن بەك نۇرغۇن دەۋرى ئەيلىدى،
بۇ پەلەك بىراق ھىچ بىكار ئوتمىدى...
ئاستا باس پۇتۇڭنى تۇپراق ئۇستىگە،
بۇ تۇپراق بىر چاغ بىر خۇماكوز ئىدى.

289

كەئبە ھەم بۇتخانا ـ قۇللۇق خانىسى،
داڭ ئۇرۇش ـ گويا بىر قۇللۇق نەغمىسى.
مىھراپ ھەم، چېركاۋ ھەم، تەسۋى ھەم، كىرىست،
ھەر بىرسى بىردىن ـ بىر قۇللۇق بەلگىسى. ㉕

290

ئۇلار كىم كېتىشتى بىزدىن ئىلگىرى،
تۇپراقتا ئۇخلىدى، قالماستىن بىرى...
ئىچ شاراپ! راست گەپنى مەندىن ئاڭلىغىن،
بۇ ھەقىتە بەزىنىڭ يەلدەك گەپلىرى.

291

تونۇماس جا سوپى كەرەم لوتپىنى،
تونۇماس بىگانە، دوست كەبى سېنى.
ئېيتىسەن دوزاق بار ئىشلىسەڭ گۇنا،
ئېيت سېنى ئۇقماسقا بۇنداق گەپلىنى!

292

بولسا هەر كىشىنىڭ بىر پۇچۇق نېنى،
پاتقۇدەك ماكانى باــشۇ هەم تېنى.
هېچكىمگە بولمىسا ياقۇل، يا خوجا،
دۇنيادا بەختلىك سانىغىن سەن شۇنى.

293

بىلگەندە بۇ كوڭۇل هايات هالىنى،
بىلەتتى ئولۇمنىڭ كارى ـ بارىنى.
بىلمەيسەن جېنىڭدىن كەچمەي هېچنىمە،
ئولگەندە بىلىسەن "بارلىق *" سىرىنى.

294

كىيەيلى باشقا بىز، يۇر قاۋاقسېرى،
قىزىتىپ قاۋاقتا ئېچىش ئىشلىرى...
سەللە هەم كىتاپنى مەي ئۇچۇن سېتىپ،
چىقايلى مەدرىستىن، قالسۇن ئۇ نېرى.

---

* "بارلىق" ــ بۇ يەردە "خۇدا" مەنىسىدە.

295

ئەسكىگە ئېيتمىغىن، ساقلىغىن سىرنى،
بىر قاراپ كوزىگە، بىل مۇغەمبەرنى...
كىشى ئوز جېنىغا نى قىلغانغا باق،
يوشۇرۇن ئېلاستىن تۇتمىغىن پىرنى...

296

چۇشۇمدە ماڭا بىر دانىشمەن دىدى:
ئۇيقۇدا بەختتىن گۇل ئېچىلمىدى،
سەن نېچۇن ئولۇمدەك بىر ئىش بىرلە بەنت؟
ئىچ شاراپ! ئۇخلايسەن يەردە ئەبدى.

297

بۇ ئورتەك، "ئالەم" دەپ ئاتالمىش ئېتى،
كۇن ۋە تۇن ــ ئاق، قارا ئاتلار مەنزىلى،
نەچچە يۇز جەمشىتتىن قالغان بەزمە بۇ،
قانچە يۇز بەھرامنىك بۇ قونالغۇسى.

298

ئوچۇرگەي ئىسمىمىز ئومۇر دەپترى،
بىر زامان يوق ئېتەر ئەجەل قوللىرى.
ئەي گۈزەل، شاراپ بەر، بەك گۈزەل، گۈزەل،
تۇپراققا ئايلانغاي ھەممە ياش-قېرى

299

قولۇمدا بولسۇن ئۇ ئۇزۇم شەربىتى،
بېشىمدا بولسۇن ئۇ يار مۇھەببىتى.
دىيىشەر ھەق ساڭا تووا بەرسۇن كوپ،
بەرسە ھەم يوق ئاڭا كوڭلۇم رىغبىتى.

300

يارالدىم رازىلىق بۇڭا يوق ئىدى،
ھاياتتا پەقەتلام ھەيرىتىم* ئارتتى...
يەنە مەن نارازى قايتتىم، بىلمىدىم:
كەلمەك ھەم، تۇرماق ھەم، يانماق مەقسىدى.

---

* ھەيرەت ــ ھەيرانلىق، ھاياجان، قىزغىنلىش.

ئىلاۋە

① ئومەر ھەييام رۇبائىلىرىدىكى "مەي"، "قاۋاق" — ئادەتتىكى ھاراق-شاراپ ۋە ئادەتتىكى "قاۋاق"، "مەيخانا" ئەمەس. ئۇ مەي، مەيخانا دېگەن سوزلەرنى ئوز مۇقامىغا كورە تۇرلۇك مەنىدە ئىشلىتىدۇ. شائىرلارنىڭ "يار" دېگىنىدىن قىز-خانىملارنىلا، "مۇھەببەت" دېگىنىدىن ئايالغا بولغان مۇھەببەتنىلا چۇشىنىش ناھايىتى سادىدىلىق بولغىنىدەك، ئومەر ھەييامنىڭ "مەي"، "مەيخانا"لىرىدىن نوقۇل ھاراق، ھاراقخانىنىلا چۇشىنىش تولىمۇ سادىدىلىق بولىدۇ.

شېئىرىيەت ۋاستىسى قىلىپ ئىشلىتىش ئارقىلىق ئوز رۇبائىلىرىدا كوپرەك "مەي" بىلەن سوزلىگەنلىگىنى كورگەن ئومەر ھەييامنى بەزىلەرنىڭ، مەيگە بەك ئامراق كىشى بولسا كېرەك، دېگىنىنى ئاڭلايمىز. بىراق ياۋروپادىكى چوڭ ئەدىپ-تارىخچىلار ئومەر ھەييامنىڭ ئوز ئومرىدە بىرەر قېتىمىمۇ ھاراق ئىچىپ باقىقان شەخس ئەمەسلىگىنى تەكىتلەيدۇ. ئومەر ھەييام بۇ رۇبائىسىدا ئوز نىداسىنى (چاقىرىغىنى) قاۋاقتىن چىققان قىلىپ ئاڭلىتىپ، كىشىلەرگە كۇننى مەنسىز ئوتكۇزىدىغان غەپلەت ئۇيقۇسىدىن قوپۇشنى، كوزنىڭ جامىغا (كوزنىڭ چانىغا) توپا تولۇشتىن يەنى ئولۇشتىن بۇرۇن قەدەھنى مەي بىلەن تولدۇرۇش (ئومۇر جامىنى مەقسەت شارابى بىلەن تولدۇرۇش) لازىملىغىنى ئېيتىدۇ.

② شائىر بۇ رۇبائىسىدا نادان خەلق ئاغزىدىكى "ئاسماندا پەرۋىن ئاتلىق بىر ئوكۇز بار، يەرنىڭ تېگىدە يەرنى كوتىرىپ تۇرىدىغان يەنە بىر ئوكۇز بار" دېگەن ئەپسانە رىۋايەتلىرىگە قارشى ھالدا، دۇنيانى

ئەنە شۇنداق ناتوغرا چۈشىنىدىغان كىشىلەرگە، ئاچكوز ئەمەلدارلارغا "شۇ ئىككى ئوكۇز ئارىسىدا تېپىشۋاتقان ئېشەكلەر" دەپ تەنە قىلىدۇ.

③ تۇس — ئەسلى قەدىمقى زاماندا ئىراندا ئوتكەن بىر ئەسكەر باشلىغىنىڭ ئىسمى. ئۇ بۇرۇن ئىراندا ئوتكەن "پىشى دادىيان" (ئەڭ ئاۋال ئادالەت بەرپا قىلغۇچىلار) دىيىلگەن ھوكۇمرانلار سۈلالىسىنىڭ 10 ـ ھوكۇمدارى بولغان "نوزەر" ئىسىملىك پادىشانىڭ ئوغلى تۇس بىننى نوزەردىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئاتىسى نوزەر قەدىمقى تۇران پادىشاسى "ئەپراسىياپ" تەرىپىدىن ئولتۇرۇلگەن. تۇس — بۇ يەردە ئەنە شۇ ئەسكەر باشلىغى تۇس تەرىپىدىن بىنا قىلىنغان شەھەرنىڭ نامى. بۇرۇنقى ئىران ـ تۇران سوقۇشلىرىنى تەسۋىرلەيدىغان مەشھۇر «شاھنامە» كىتابىنىڭ ئاپتورى شائىر ئوبۇلقاسىم پىردەۋسى ئەنە شۇ تۇس شەھىرىلىك ئىدى.

كاۋوس (ياكى كەيكاۋوس) — بۇرۇن ئىراندا ئوتكەن "كىيانىيان" (كايان پادىشالىرى) سۈلالىسىنىڭ 2 ـ ھوكۇمدارىنىڭ ئىسمى. تارىختىكى ئىران ـ تۇران سوقۇشى مۇشۇ ھوكۇمدارنىڭ دەۋرىدە بولغان. «شاھنامە»نىڭ قەھرىمانى رۇستەم — مۇشۇ ھوكۇمدارنىڭ باش پەھلىۋانى ئىدى.

④ پارىسچە "كىجا" دېگەن سوزنىڭ قىسقارتىلمىسى بولغان "گوگو ـ گوگو" دېگەن ئىبارە "نەدە، نەدە؟" دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. شائىر بۇ يەردە پاختەكنىڭ شۇنداق دېيىشىنى گويا ھەر بىر شاھ ـ گادايى، چوڭ ـ كىچىك جان ئىگىسىگە "پالانچى نەگە كەتتى؟ پۇستان ـ چى نەدە؟" دېگەن سوئالنى بېرىۋاتقاندەك سەزدۈرۈپ، "سەنمۇ بۇ يەردە تۇرىۋەرمەيسەن، ئۇمۇرنى بىھۇدە ئوتكۈزمە. ھاياتتىن ياخشى پايدىلان" دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشنى بېرىدۇ.

⑤ شائىر بۇ رۇبائىسىدا ناماز، روزا ئۇستىدە يۇمۇرستىك خاراكتېردا كۈلۈپ: تەبىستىم ناماز، روزا قاتارلىقلارغا مايىل بولغانلىغىنى كورۇپ، ئۇزەمچە، ناھايىتى زور مەقسىدىم ھاسىل بولدى دەپ ئويلىغان

ئىدىم؛ مەن شۇنچە ئۇلۇغ كورگەن نامازنى ناھايەت بىر "يەل"، شۇنچە مۇقەددەس بىلگەن روزىنى ناھايەت يېرىم يۇتۇم ھاراق بۇزۇۋەتتى دەپ، شۇنچە چوڭ كورگەن نەرسىلىرىنىڭ ئانچىكىم بىرنىمىلەر تەرىپىدىن بۇزۇلۇپ، ۋەيران بولغانلىغىغا ئەجەپلىنىپ كۇلىدۇ.

⑥ ئومەر ھەييام تولا جاغلاردا باشقىلارنىڭ نالايىق ئىشلىرىنى پاش قىلماقچى ۋە ئەيىپلىمەكچى بولسا، ئوز شېئىرلىرىدا گويا شۇ نالايىق ئىشنى ئوزى قىلغان تەرزدە ئېيتىپ، ئۇنىڭغا ئىستېھزا بىلەن كۇلىدۇ. بۇ، ئەدەبىياتتىكى غايەت ئەپچىل ماھارەت بولۇپ، بۇ رۇبائى ئەنە شۇ ماھارەتنىڭ نەمۇنىسى. شائىر بۇ رۇبائىدا كورۇنۇشتە ئوزىنى مېچىتكە نەزرە-نۇزرەتنى ماراپ باردىغان، جايناماز ئوغرىلايدىغان ئوغرى دىگەن بولۇپ، ئاستىرتىن گەپنى كىشىلەرنىڭ كوزىگە ناماز خان، تەقۋادار ئادەم كورۇنىدىغان، پەيتى كەلسە ھەرقانداق نەپسانىيەت-چىلىكتىن يانمايدىغان رىياكار-ساختىپەزلەرگە دارىتىدۇ ۋە ئۇلارنى كېلىشتۇرۇپ سوقىدۇ.

⑦ شائىر بۇ رۇبائىسىدىكى "جىگىرىمىزنى كاۋاپ قىلماي تۇرۇپ، باشقىلارنىڭ تۇزىغا نان توگۇرمىدۇق" دىگەن مىسرالاردا قان-تەر-مىزنى توكمەي تۇرۇپ، ھەرگىز باكىرغا يۇگۇرمىدۇق، باشقىلارنىڭ ئەمگەك مېۋىسىدىن پايدىلىنىشقا ئۇرۇنمىدۇق دەيدۇ؛ بۇ يەردە ئوزىنىڭ ئىززەت نەپسىنى ساقلاشنى بىلدۇرغان ھەر بىر ۋىجدان ئىگىسىنى باشقىلارنىڭ ئەمگىگى ھىساۋىغا ئوزۇقلىنىشنى نومۇس دەپ بىلىشكە دەۋەت قىلىدۇ.

⑧ "ئابى ھايات" (ياكى ئابى ھايۋان): لۇغەت مەنىسى — ھاياتلىق سۇيى، ھايات تۇرغۇزىدىغان سۇ. ئەپسانىۋى رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، "ئابى ھايات" — ئاجايىپ خسلەتلىك بىر سۇ بولۇپ، ئۇنى ئىچكەن كىشى ئولمەي، مەڭگۇ ھايات تۇرارمىش. "ئابى ھايات" بۇلغى بولسا ئىنسانىنىڭ قەدىمى يېتىش مۇشكۇل بولغان بىر قاراڭغۇ-زۇلمەت

ئىچىدىمىش.

⑨ ئارىستو (ئارىستوتىل) ــ يېڭى ئىرادىن ئاۋالقى 384 ـ يىلدا تۇغۇلۇپ، 322 ـ يىلدا ۋاپات بولغان. ئۇ كەڭ ۋە چوڭقۇر بىلىملىك ئادەم بولغانلىغى ۋە چوڭ ئىلمىي ئەسەرلەر يېزىپ قالدۇرغانلىغى ئۈچۈن قەدىمقى زامانىنىڭ ئاتاقلىق دانىشمەنى دەپ ئاتالغان.

جۇمھۇر (بۇزرى جۇمھۇر) ــ ئىرانىنىڭ ساسانىيان دىيىلگەن ھوكۇمدارلىرى سۇلالىسىدىن "كىسرا" نامى بىلەنمۇ ئاتىلىدىغان نۇشىرۋان ئاتلىق شاھىنىڭ ۋەزىرى. ئۇ خەلقپەرۋەر، ئادالەتپەرۋەر ۋەزىر بولۇپ، تارىخلاردا نۇشىرۋان ئادالەتپەرۋەرلىكىنى تەرغىپ قىلغۇچى "ئادىل" دەپ تەرىپلىنىدۇ.

قەدىمقى زاماندا رىم پادىشاسى "قەيسەر" دەپ ئاتالغان.

پەغپۇر ــ جۇڭگونىڭ بۇرۇنقى خانلىرىدىن بىرى بولۇپ، "پەغپۇر چىن" دىيىلگەن.

جەمشىت ــ بۇرۇنقى ئىران پادىشاسى.

بەھرام گور ــ بۇرۇنقى ئىرانىنىڭ "ساسانىيان" سۇلالىسىنىڭ پادىشالىرىدىن بىرى. ئۇ ياۋا ئېشەك ئوۋلايدىغان ۋە شۇنىڭغا ماھىر بولغاشقا "بەھرام گور" دەپ ئاتالغان. "گور"نىڭ ئىككى مەنىسى بولۇپ، بىرى ــ ياۋا ئېشەك، يەنە بىرى ــ قەۋرە. شائىر بۇ رۇبائىسىدا بەھرام "گورنى (ياۋا ئېشەكنى) ئوۋلىغان ئىدى، بەھرامنى گور (قەۋرە) ئوۋلىدى" دەپ سوز ئويۇنى قىلىدۇ.

⑩ "خىسراۋ" (ياكى كەيخىسراۋ) ــ بۇرۇنقى ئىران كىيانىيان (كايان پادىشالىرى) سۇلالىسىنىڭ 3 ـ ھوكۇمدارى.

پەرىدون ــ "پىشى دادىيان" سۇلالىسىنىڭ پادىشالىرىدىن بىرى.

⑪ شائىر بۇ رۇبائىسىدا "جەننەت، دوزاق دىگەنلەر باشقا يەردە مەۋجۇت ئەمەس؛ ئەگەر مەۋجۇت بولىدىغان بولسا، ئۇ ئۇزەكدە" دىگەن مەنانى ئاڭلىتىدۇ. يەنى: جەننەتنى پىردەۋس دىگىنى ــ شاتلىق چاغلىرىمىزدىن بىر نەپەس ۋاقتىنىڭ ئوزى شۇ؛ دوزاق دىگىنى ــ

بىھۇدە چەككەن رەنجى ـ ئەلەملىرىمىزدىن بىر ئۇچقۇننىڭ ئوزى شۇ: "جەننەت" تەلئۇندە بولساڭ، ۋاقتىڭنى خوشال تۇت، دوزاقتىن قورقساڭ، غەم قايغۇدىن يىراق بول، دەيدۇ.

⑫ بۇ رۇبائىنىڭ 3 ـ ۋە 4 ـ مىسراسى قۇرئاننىڭ "بەقەر" ناملىق سۈرىسىدىكى 34 ـ ئايەتكە قارىتا ئېيتىلغان. شۇ ئايەتنىڭ تەرجىمىسى مۇنداق: "بىز پەرىشتىلەرگە 'ئادەم'گە سەجدە قىلىڭلار دېگەن ئىدۇق، ئۇلار سەجدە قىلىشتى؛ پەقەت شەيتان سەجدە قىلغىلى ئۇنىمىدى....." ئومەر ھەييام بۇ يەردە يۇمۇرىستىك كنايە بىلەن مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر شەيتان بىر قېتىم مەي ئوتلىغان بولسا، ئۇ پۇتۇن ئىنسانلارنىڭ تۇنجى ئاتىسى بولغان ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالامغا بىر ئەمەس، ئىككى مىڭ قېتىم سەجدە قىلغان بولاتتى؛ مەي ئۇنىڭ تەكەببۇرلۇغىنىڭ، مەنمەنلىگىنىڭ دورىسى ئىدى، مەي ئۇنىڭ دوتلۇق، قاتماللىق مۇجەزىنى ئوزگەرتىپ، مۇلايىملاشتۇراتتى.

⑬ شائىر بۇ رۇبائىسىدا، دوستىنى كوپەيتىش، دۇشمەننى ئازايتىش دېگەن مەشھۇر ئىستراتېگىيىلىك پىكرىنىڭ كونكرېت ئۇسۇللىرىنى چۈشەندۈرۈپ، ياخشىلىق قىلىپ، دوستۇڭنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇر، دۇشمىنىڭنى دوستقا ئايلاندۇر دېمەكچى. بۇ ھەقتە بۇيۇك شائىر خوجا ھاپىزنىڭ مۇنداق بىر شېئىرى ئومەر ھەييامنىڭ شۇ نۇقتىنەزىرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ:

"گەر ئىزلىسەڭ ئاسايىش،
ئىككى جاھاندا يول بۇ:
دوستۇڭغا قىل مۇرۇۋۋەت،
دۇشمەنگە قىل مادارا....."

⑭ شائىر بۇ رۇبائىدىكى مەنتىقىنى ئىسلام دىنىغا ئىمان كەلتۈرۈش (ئىشەنچ بىلدۈرۈش)نىڭ 6 ـ نۇقتىسى بولغان "ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئاللانىڭ تەقدىرىدىن بولىدۇ" دېگەن سوزگە قاراتقان. ئەگەر، ـــ دېمەكچى ئۇ ئۇنى مەنتىقىدە، ـــ ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئاللانىڭ ھوكمى بىلەن

بولىدىكەن، ئۇ ھالدا، مېنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە مېڭىشىم ئالـلانىڭ ھوكمى بىلەن بولغاندەك، يامانـلىق تەرەپـكە مېڭىشمـمۇ ئالـلانىڭ ھوكمى بىلەن بولغان بولىدۇ؛ ئاللا ئۇز ھوكمى بىلەن مېنىڭ قىلغان يامانـلىغـم، گۇنايـم ئۈچۈن مېـنى جازالىسا، بۇ قانـداق توغـرا بولىدۇ؟!

⑮ "ئادىمى ئابى" دىگەن سوزنىڭ لۇغەت مەنىسى ــ "سۇ ئادىمى" دىمەكتۇر. بۇنى بەزى ئەپسانىلەردە "سۇ پەرىسى" دەپمۇ ئاتايدۇ. ئېيتىلىشچە، "ئادىمى ئابى"نىڭ بېلىنىڭ يۇقۇرىسى ئادەمگە، بېلىنىڭ توۋەينى بېلىققا ئوخشايمىش، بۇ يەردە شائىر كوزدىن ئاققان ياشنى مۇبالىغە قىلىپ (شېئىرنى بالاغەتكە كوتىرىپ)، ئۇنى ئەگەر سۇ پەرىسى بولماي، ئادەتتىكى ئادەم چۈشسە غەرق بولۇپ كېتىدىغان كاتتا دەريا دەپ سۈرەتلەيدۇ.

⑯ بۇ رۇبائىدىكى "بىز بولساق دوستى ــ يەتتى مىڭ يىل بۇرۇن ئوتكەن 'كىشى'نىڭ" دىگەن ئىبارە توغرىسىدا، گو مورو مۇنداق ئىزاھلايدۇ: "ئىبدىسون خانىمنىڭ شەرھىلىشچە، ئومەر ھەييام دەۋرىدە پارىسلار يەر شارىنىڭ يېشىنى يەتتى مىڭ يىل دەپ ھىساپلايتتى".

⑰ مەرىيەم ۋە مەريەمنىڭ ناشتىسى: رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، مەريەم ــ ھەزرىتى ئەيسانىڭ ئانىسى؛ ئۇ ئەرسز ھامىلدار بولغانلىغىنى يوشۇرۇش نىيىتىدە، ئەينى چاغدا شەرقنىڭ ئادەم ئايىغى يەتمەيدىغان بىر يېرىگە كەتكەن، مەقسىدى ئاچلىقتىن ئولۇش ئىدى. شۇ يەردە ئۇنىڭ تۇغۇتى قىستىغان. شۇ چاغدا جەبرائىل نامىلىق پەرىشتە بىر مۇنبلىك دەرەخنى كورسىتىپ، ئۇنىڭ شىرىن مۇسسىگە تەكلىپ قىلغان. مانا شۇ مۇھىم پەيتتىكى يىمەكلىك بەكمۇ قەدىرلىك "مەريەم ناشتىسى" دەپ ئاتالغان.

نۇسەئىد ــ بۇرۇنقى ئاتاقلىق بىر زاھىتنىڭ نامى بولۇپ، ئۇبۇلخەيرى دىگەن كىشىنىڭ ئوغلى ئەبۇسەئىد.

ئەدھەم ــ ئىبراھىم ئەدھەم ئىسمى بىلەن مەشھۇر بولۇپ،

ئوز زامانىسىدا "ئەۋلىيا" ئاتىلاتتى.

⑱ ئومەر ھەييام بۇ يەردە: مەن شاراپ ئىچسەمسۇ، قولۇمنى رۇمگىدىن باشقا نەرسىگە ئۇزاتمايمەن، يەنى خيانەتكارلىق، تاماخورلۇق ھەركەتلىرىدە بولمايمەن، دەيدۇ. دىمەك ئۇ تىغنىڭ ئۇچىنى نەزرە-نۇزرەت، خەيرى-ساخاۋەت، ئىسقات-سالات تاماسىدا بولىدىغان قىزىلكوز، ئالدامچى دۇنياكۇيلارغا، بىرەر ئېھتىياج يۇزىسىدىن ھاجەت-مەن بولغانلارنى ھەدىيە-سوغات، چاي-زىياپەت، پارا-مارا بېرىشكە قىستايدىغان، پەيتنى تاپسىلا قاقتى-سوقتى قىلىپ قان شورايدىغان مۇستەبىت ئەمەلدارلارغا قارىتىدۇ. ئۇ: گەرچە رۇمكىغا قول سوزۇش ياخشى ئىش بولمىسىمۇ، ئەمما كىشىلەرگە ئاشۇنداق تاماقولىنى سوزغاندىن تۇزۇكرەك، دىمەكچى.

⑲ ئومەر ھەييام بۇ رۇبائىسىدا ئىسلام شەرئىتىدە ھاراق-شاراپنىڭ ھارام قىلىنىش سەۋبۇى ئۇستىدە توختىلىپ، ئەينى زاماندا مۇسۇلمانلىقنى قوبۇل قىلغان ئەرەپلەر ئارىسىدا ئوتكەن بىر ھىكايە-ئارقىلىق كۇلدۇ. ھىكايە مۇنداق: ئۇ زاماندا ئەرەپلەردىن بىرسى قاتتىق ئىچىپ مەس بولۇش ئارقىسىدا "ھەمزە" ئاتىلىق ئەرەپنىڭ (بەلكىم بۇ ھەزرىتى مۇھەممەتنىڭ تاغىسى ئىمىر ھەمزە بولۇشى مۇمكىن) توگىسىنى ئوغرىلاشقا ئۇرۇنغان ئىكەن. ئاللا بۇ ئەرەپنى "ھاراق ئىچىپ ئىنتىزامنى بۇزدى" دەپ ئەيىپلەپ، شاراپ ئىچىشنى ھارام قىلغان. شۇنىڭ بىلەن مەي مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ شەرئىتىدە ھارام دىيىلگەن ئىكەن. بۇ ھەقتە ھەكىم ئەبۇ ئەلى ئىبنى سىنانىڭ پارسچە 4 قۇر شېئىرى بار، تەرجىمىسى مۇنداق: "ئاللا مەينى ھارام قىلدى، چۇنكى ئەرەپلەر ئۇنى قالايمىقان ئىچىپ، ئىنتىزامسىز بولغان ئىدى، ئەجەم خەلقى بۇ ھەقتە ئەرەپلەردىن شىكايەت قىلىشقا ھەقلىقكى، ئەرەپلەرنىڭ مىڭىسى قۇرۇق (سەۋدا مىجەز) بولغانلىغى تۇپەيلىدىن ئەجەم خەلقى قۇرۇق ئېغىز (كالپۇگىنى شاراپ بىلەن نەمدىيەلمەيدىغان) بولۇپ قالدى."

⑳ ئومەر ھەييام بۇ يەردە گويا ئوزۇنى ئوزى پاش قىلغان، تەنقىت قىلغان بىر ھالەتتە ئوتتۇرىغا چىقىپ، مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى ئاغزىدا مۇسۇلمانلىق دەۋاسىنى قىلسىمۇ، ئەمىلىي ھەركىتىدە يا مۇسۇلمانغا، يا كاپىرغا ئوخشىمايدىغان ئادەملەر ئۇستىدىن زاكلىق قىلىپ كۇلىدۇ. ئۇنىڭ "بىر قولۇمدا قۇرئان، بىر قولۇمدا رۇمكا، گايىدا ھالال ئادەممەن، گايىدا ھارام" دىگەنلىكى مېنىڭ مەزمۇنۇم راستلىق ۋە يالغانلىق بىلەن، ئەسكىلىك ۋە ئوبدانلىق بىلەن ئارىلاش-مۇجمەل دىگەنلىگدۇر. ئۇ خاراكتىرى ھالال ۋە ھاراملىق، جالىق ۋە جىكلىق ئارىلاش ئادەم تىپىنى باھالاپ، ئۇنداق ئادەمنى ئىككى يۇزلىمە دەيدۇ. رىيال جەمىيەتتە ئىدىيالىستلار ئىچىدىمۇ، ماتېرىيالىستلار ئىچىدىمۇ ئوز مەسلىگىدە ساپ بولمىغان "دۇئالىستلار" يوق ئەمەس، ئومەر ھەييام بۇ رۇبائىسىدا ئەنە شۇنداق كىشىلەرگە دارىتىدۇ.

㉑ شائىر بۇ يەردە: تىرىكلىك چېغىمدىكى ۋاقىتلارنى بىھۇدە زايە قىلمۇۋەتمىدىم، بىر قىسمىنى كېرەكلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشقا ئاجراتتىم. تۇيۇقسىز غەلۋىر ئىچىدە تاسقىلىشتىن ئىلگىرى يەنى ئولۇشتىن ئىلگىرى مەن ئوزەم دادىل تۇرۇپ، كائىناتنى غەلۋىرگە سېلىپ تاسقىدىم، ھاياتنى تەكشۇردۇم ۋە دۇنيادىكى خاتا، توغرىنى ئايرىشقا تىرىشتىم، دەيدۇ. بۇ، شائىرنىڭ ئوز ئومۇر تارىخىدىن چىقارغان يەكۇنى بولۇپ، ھەركىمنى "مەن دۇنياغا كېلىپ نىمە قىلدىم؟" دەپ ئويلىنىشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ.

㉒ جەمشىتنىڭ جامى — رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇ جام يەتتى ئاسمان، يەتتى يۇلتۇز، يەتتى دېڭىزدىن بىشارەت بېرەرمىش، كىمكى بۇ جامنى قولىغا ئالسا، خۇددى جاھاننامىا (جاھاننى كورسەتكۇچى ئەينەك)نى قولىغا ئالغاندەك، ئوتمۇشنى، ھازىرنى ۋە كەلگۇسىنى كورەرمىش.

㉓ جەمسىيەتتە بىر گۇرۇھ ئادەم دىن ۋە مەزھەپ تالىشىۋاتقان، بىر بىر گۇرۇھ كىشىلەر تەكرىگە شەك كەلتۇرۇش ياكى جەزمى قىلىش ئۇستىدە ھەيرەتتە تۇرغان بىر پەيتتە، تامنىڭ كەينىدىن ئوتتۇرىغا

چىقىپ: "يول ــ ئۇ ئەمەس، بۇمۇ ئەمەس!" دەپ ۋاقىرىغان ئادەم باشقا كىشى ئەمەس، دەل پەيلاسوپ ئومەر ھەيىمىنىڭ ئوزى. شائىر بۇ رۇبائىسىدا ئەينى زامانىدىكى ئوز ئوبرازىنى ناھايىتى توغرا سۇرەتلەپ بەرگەن. ئۇ شۇنداق دەۋالار ئۇستىدە يانىدىن چىقىپ، دەۋاگەرلەرنىڭ پىكرىنى بولگەن، ئېتىقات نۇقتىسىدىن يېڭى دەۋر ئاچقان. ئۇ يولنىڭ قايسى ئىكەنلىگىنى ئوچۇق ۋە ئېنىق كورسىتەلمىگەن بولسىمۇ، ئەينى زاماندا ئىرانىدەك دىن ۋە مەزھەپ ماجرالىرى چىگىش بىر زىمىندا شۇنداق مەنىۋى جاسارەت بىلەن مەيدانغا چىقىش ئۇچۇن مەخسۇس پاراسەت ۋە مەخسۇس يۇرەك كېرەك ئىدى.....

㉔ شائىر بۇ رۇبائىسىدا كونا ھوكۇمالارنىڭ ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۇلار ئېيتقان "ئاناسۇر ئەربەئە" (4 ماددا: ئوت، سۇ، شامال ۋە توپا)نى بارلىق مەۋجۇداتنىڭ ئاساسى سۇپىتىدە كورسىتىدۇ. بۇ 4 خىل ماددىنى خىلمۇ ـ خىل مەزمۇندا كەلتۇرۇش بۇ كىتاپتا بىرقانچە يەردە ئۇچرايدۇ.

㉕ بۇ رۇبائىدا ئىسلام دۇنياسىدا "لسانىل غەيپ" (غايىپىنىڭ تىلى) دەپ داڭقى چىققان نوپۇزلۇق مۇسۇلمان شائىر خوجا ھاپىز شىرازىنىڭ پىكرى پەيلاسوپ ئومەر ھەييام بىلەن بىر نۇقتىدىن كېلىپ چىقىدۇ؛ خوجا ھاپىز بۇ نۇقتىدا ئوز پىكرىنى مۇنداق قويغان:

"كەئبە بىلە جۇتخاناڭنىڭ ئورتىسىدا پەرقى يوق،
ھەر تەرەپتىن قارىساڭ ھەم ئۇ باراۋەردۇر پەقەت."